

AKADEMİK KAYNAK

AKAD

HAKEMLİ ALTI AYLIK EDEBİYAT VE DİL ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

ACADEMICAL SOURCE

AS

**A BIENNIAL PEER REVIEWED JOURNAL OF LITERARY SCIENCES
AND LANGUAGES**

YIL/YEAR: 3, CİLT/VOLUME: 3, SAYI/NUMBER: 5

MAYIS 2015

ISSN: 2147-9585

AKADEMİK KAYNAK / AKAD

Hakemli Altı Aylık Edebiyat ve Dil Araştırmaları Dergisi

ACADEMICAL SOURCE / AS

A Biannual Peer Reviewed Journal of Literary Sciences and Languages

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ali DUYMAZ	Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU
Prof. Dr. Bahattin KAHRAMAN	Doç. Dr. Halil İbrahim ŞAHİN
Prof. Dr. Hülya SAVRAN	Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN
Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK	Yrd. Doç. Dr. Ayşe BÜYÜKYILDIRIM
Prof. Dr. Sadık ERDEM	Yrd. Doç. Dr. Haluk AYDIN
Prof. Dr. Mehmet NARLI	Yrd. Doç. Dr. Hüseyin DURGUT
Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI	Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÖZÇOBAN
Prof. Dr. Birsal ORUÇ ASLAN	Yrd. Doç. Dr. Zöhre BİLGEGİL
Doç. Dr. Dilek İNAN	Yrd. Doç. Dr. Sadet MALTEPE
Doç. Dr. Ertan ÖRGEN	Yrd. Doç. Dr. Zeynep Şimşek UMAÇ
Doç. Dr. Kahraman BOSTANCI	Yrd. Doç. Dr. Aslı Büyükokutan TÖRET
Yrd. Doç. Dr. İsmail AVCI	Yrd. Doç. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU

Danışma Kurulu/ Advisory Board

Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU	Emekli Öğretim Üyesi-Türkiye
Prof. Dr. Dursun YILDIRIM	Emekli Öğretim Üyesi-Türkiye
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN	Emekli Öğretim Üyesi-Türkiye
Prof. Dr. Şerif AKTAŞ	1945-2013
Prof. Dr. Ö Faruk HUYUGÜZEL	Gediz Üniversitesi- Türkiye
Prof. Dr. Rıza FİLİZOK	Gediz Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Louis HEBERT	University of Québec-Kanada
Prof. Dr. Kamal ABDULLA	Bakü Slavian Üniversitesi-Azerbaycan
Prof. Dr. Şevket TOKER	Ege Üniversitesi-Türkiye
Prof. Dr. Jabbor ESHONKUL	Özbekistan Bilimler Akademisi
Doç. Dr. Galina MIŞKİNENE	Vilnius University-Litvanya

Bu Sayının Editörü

Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU

Editörler / Editors

Prof. Dr. Ali DUYMAZ

Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI

Yrd. Doç. Dr. Abdülkerim GÜLHAN

Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÖZÇOBAN

Yabancı Dil Editörleri / Foreign Languages Editors

Prof. Dr. Mehmet BAŞTÜRK

Prof. Dr. Daniyal İSRAFİLZADE

Doç. Dr. Dilek İNAN

Sorumlu Müdür / Coordinator

Mustafa ÖZSARI

Yazı İşleri / Secretary

Merve TUFAN

Sahibi / Owner

Hızır Ali SAĞIR

Adres / Address

Bahçelievler Mahallesi Cumhuriyet Caddesi Marmara Apartmanı No. 85/87
BALIKESİR

info@akademikkaynak.com

www.akademikkaynak.com

GSM: 0533 619 44 96

ARGONOT

ALTINPOST YAYINEVİ

ATB İŞ MERKEZİ BATI BULVARI 174. CADDE I BLOK NO: 252

MACUNKÖY / ANKARA

TEL: 0312 397 22 53 FAKS: 0312 397 22 54

BASKI

OSMANLI MATBAACILIK SERTİFİKA NO: 29041

Bu Sayının Hakemleri

- Prof. Dr. Ali DUYMAZ • Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Gıyasettin AYTAŞ • Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI • Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Hülya SAVRAN • Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Salim ÇONOĞLU • Balıkesir Üniversitesi
Doç. Dr. Kahraman BOSTANCI • Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Bayram YILDIZ • Balıkesir Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yusuf ÖZÇOBAN • Balıkesir Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

TAKDİM

Mustafa ÖZSARI

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 1930-1940 YILLARI ARASINDA SOSYAL
VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Filiz FURTUNA

PSİKANALİTİK EDEBİYAT KURAMI VE "KİMLİK" ROMANI

Erdem ÖZBEK

TÜRKİYE'DE "SÖZ VARLIĞI" ÇALIŞMALARI VE BUNLAR ÜZERİNE
GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Aydın GÜLER

ÇEK YAPISALCILARININ FELSEFİ VE ESTETİK KAYNAKLARI

YAYIN İLKELERİ / SUBMISSION GUIDELINE

TAKDİM

Elinizdeki bu sayı ile *Akademik Kaynak Dergisi/AKAD* yayın hayatında ikinci yılını tamamlayıp üçüncü yılına girmiş bulunmaktadır. Bilimsel bir çerçevede, Türkolojiye dair akademik bir aydınlatma aracı olmayı amaçlayan *AKAD*, yayımlanan her sayısı ile eksikliklerini gidermekte, her sayısında biraz daha gelişmekte ve profesyonelleşmektedir. Dergimizin gelişmesinde ve belirli bir çizgiyi yakalamış bir yayın organı olma yolunda attığı adımlarda şüphesiz en büyük katkı, yazıları ve bilimsel hakemlikleriyle bizlere koşulsuz destek veren bilim adamlarıdır.

AKAD, bu sayısında da özgün yazılarla karşınızdadır. Bu sayımızda dört makale bulunmaktadır. Makalelerden biri Türk Dili, üçü Yeni Türk Edebiyatı alanındadır. Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI, *Bulgaristan Türklerinin 1930-1940 Yılları Arasında Sosyal ve Kültürel Durumuna Genel Bir Bakış* adlı makalesinde; 1930'lu yıllarda yaklaşık yarım milyon Türk nüfusun yaşadığı Bulgaristan'ın siyasal ve kültürel durumunu değerlendirmiş ve Bulgaristan Türklerinin çıkardıkları gazeteler, kurdukları dernekler ve buradaki Türk eğitim kurumlarını eldeki veriler ölçüsünde genel hatlarıyla ele alarak, söz konusu gelişmeleri Türkiye'deki değişim ve dönüşümle mukayese etmiştir.

Yüksek lisans öğrencisi Filiz FURTUNA'nın *Psikanalitik Edebiyat Kuramı ve "Kimlik" Romanı* adlı makalesinde, psikanalitik edebiyat kuramı hakkında bilgi verilerek, Kaan Arslanoğlu'nun "Kimlik" adlı romanı, sözü edilen kuram çerçevesinde çözümlenmeye çalışılmaktadır.

Doktora Öğrencisi Erdem Özbek'in, *Türkiye'de "Söz Varlığı" çalışmaları ve Bunlar Üzerine Genel Bir Değerlendirme* adlı makalesinde ise söz varlığı terimi ve kapsamı üzerinde genel bir değerlendirme yapıldıktan sonra, söz varlığı üzerine yapılmış çalışmaların sınıflandırılması yapılmaktadır. Çalışma, bir bibliyografya denemesi olarak da değerlendirilebilir.

AKAD'ın son makalesi Arş. Gör. Aydın GÜLER'e aittir. *Çek Yapısalcularının Felsefi ve Estetik Kaynakları* adlı makalede, 20. yüzyılın

en önemli edebi eleştiri teorilerinden biri olan ve faaliyetlerini özellikle 1926-1948 yılları arasında sürdüren Çek Yapısalcılarının felsefi ve estetik kaynakları üzerinde durulmaktadır.

İlgiyle okuyacağınızı düşündüğümüz bu makalelerin, Türkoloji dünyasına katkı sağlayacağını düşünüyoruz. *AKAD*, Türkoloji dünyasına katkı sağlayacak makaleleri okuyucularına ulaştırmaya bundan sonra da devam edecek ve okuyucuların ilgisi ve katkısı sürdüğü sürece, en iyi olabilmek için her türlü çabayı gösterecektir.

Son olarak şu hususu da belirtmek isteriz. *AKAD*'ın 6. Sayısında Kırım Türk Edebiyatı'yla ilgili makaleler yayımlanması planlanmaktadır. Bu sahada çalışma yapan meslektaşlarımızın, makaleleriyle dergimize katkı yapmalarını arzu ediyoruz.

Yeni sayılarda buluşmak dileğiyle...

Editörler

BULGARİSTAN TÜRKLERİNİN 1930-1940 YILLARI ARASINDA SOSYAL VE KÜLTÜREL DURUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Prof. Dr. Mustafa ÖZSARI*

Öz

Bulgaristan'da 1930'lu yıllarda yaklaşık yarım milyon Türk nüfus yaşamaktadır. Türkler, Plovdiv, Razgrad, Sofya, Vidin ve Şumnu gibi Bulgaristan'ın çeşitli yerleşim birimlerine yayılmıştır. Bu dönemde Bulgaristan ekonomik ve siyasal açıdan kaotik bir görünüm ortaya koymaktadır. Halk bir yandan ekonomik kriz ile mücadele ederken, öte yandan askeri darbelerin, hükümet buhranlarının ve komünist propaganda faaliyetlerinin etkisi altında kalmıştır. Bu durum ülkedeki Türk azınlığı olumsuz anlamda biraz daha fazla etkilemiştir. 1930'lu yılların ilk yarısında Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa karşı yeni bir baskı, sindirme ve göç politikası başlatılmıştır. Söz konusu dönemde büyük bir asimilasyon ile karşı karşıya kalan Türkler, Bulgaristan'daki varlıklarını sürdürebilmek için kısıtlı imkânlarla ciddi çaba göstermişlerdir. Türkler bu dönemde Bulgaristan'da çeşitli dernekler kurmuşlar, süreli yayınlar neşretmişler, eğitim-öğretim faaliyetlerine devam etmişlerdir. Bu arada aynı dönemde Kemalist Türkiye'nin benimsediği yeni dünya görüşü ile uyum sağlayamayan bazı Türkiyeli entelektüeller Bulgaristan'a yerleşmiş, onlar da siyasal ve kültürel çalışmalarını bu ülkede sürdürmüşlerdir. 1930-1940 yılları arasında Bulgaristan'da irili ufaklı 28 tane Türkçe gazete ve dergi yayımlanmıştır. Bunlara ilave olarak, geleneksel usullerle eğitim veren medreseler, modern mektepler, tekkeler ve zaviyeler, çeşitli dernek ve kurumlar 1930'lu yıllarda Bulgaristan Türklerinin sosyal ve kültürel konumunu etkileyen müesseselerdir. Bu bildiride önce 1930'lu yıllarda Bulgaristan'ın siyasal ve kültürel durumu değerlendirilecek, ardından Bulgaristan Türklerinin çıkardıkları gazeteler, kurdukları dernekler ve buradaki Türk eğitim kurumları eldeki veriler ölçüsünde genel hatlarıyla

---

* Prof. Dr., Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

ele alınacak, söz konusu gelişmeler Türkiye'deki değişim ve dönüşümle mukayese edilecektir.

Anahtar Kelimeler: *Bulgaristan Türkleri, Bulgaristan Türk basını, Bulgaristan'da Türk*

GENERAL OVERWIEV TO SOCIAL AND CULTURAL SITUATION OF BULGARIAN TURKS BETWEEN 1930-1940

ABSTRACT

Nearly half million Turks had been living in Bulgaria during the years of 1930. Turks had been spreaded out various cities such as Plovdiv, Razgard , Sofia, Vidin and Shumnu. In this period there had been a caotic situation from the points of economical and political. Bulgaria not only had been exposed strongly with the economic crisis but also they had stayed under the influence of the communist propagands . This situation had negatively influenced the Turks minority. In the fist half of the 1930's a nev migration politic and intimidation against Turks minority had begun in Bulgaria. Turks, stayed under the politic of assimilation, had struggled seriously with limited facilities in order to continue to exist in Bulgaria. Turks had founded various associations, published periodicals and continued education ctivities. In this period some entellektuals who couldn't have adopted to nev world vision of Kemalist regime in Turkey had left and settled in Bulgaria and they had continued to their culturel and political activities. 28 Turkish periodical published between 1930- 1940. In additon to these madrasas which give education with traditional methodes, modern schools, Tekke and Zaviyahs, various associations are the most important instutions which had been influenced the social and cultural situations of Bulgaria Turks in the years of 1930's. In this paper, firstly we vill evaluate the political and cultural situation of Bulgaria in 1930's; secondly we will take into considiration the published periodicals, estaplished associations and opened schools by Bulgaria Turks. As a result we will compare the situations in Bulgaria Turks with Modern Turkey from the points of changing and transformation.

Keywords: *Bulgarian Turks, Turkish pres in Bulgaria, Turkish assocaitons in Bulgaria.*

Bulgaristan'da 1930'lu yıllarda yaklaşık 600.000 Türk nüfus yaşamaktadır. Türkler, Ardino, Filibe, Kurumovgrat, Kırcaali, Kızanlık, Şumnu, Kemaller, Banpınar, Sofya, Yenipazar, Osmanpazarı, Razgrad ve Eskicuma gibi Bulgaristan'ın çeşitli yerleşim birimlerine yayılmıştır. Bu

dönemde Bulgaristan ekonomik ve siyasal açıdan kaotik bir görünüm ortaya koymaktadır. Halk bir yandan 1929'daki Dünya ekonomik krizi ile mücadele ederken, öte yandan askeri darbelerin, hükümet buhranlarının ve komünist propaganda faaliyetinin etkisi altındadır. Bütün bunlar, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan epeyce zor şartlarda yaşayan Bulgaristan Türklerinin durumunu olumsuz anlamda biraz daha etkilemiştir.

Türklerin durumlarının kötüleşmesinde, yukarıdaki sebeplerin yanı sıra, Bulgar milliyetçiliğinin zihni planlarında yer bulan Türk düşmanlığının önemli bir payı vardır. Bulgaristan Türklüğüne dair çalışmalarıyla tanınan ve kendisi de bir Bulgaristan Türk'ü olan Osman Keskinoglu'nun cümleleriyle belirtmek gerekirse, *Bulgarların milliyetçiliği, Türk düşmanlığından ibaretmiş gibi daima Türklerin aleyhine kin beslerler. Okullarında Türk düşmanlığı aşılarlar, kitaplarında Türk aleyhtarlığı yaparlar. Nutuk çeken her Bulgar, mutlaka beşyüz yıllık kara esaretten (çerno robstvo) söz etmeden geçemez*¹. Ünlü Türk hikâyecisi Ömer Seyfettin (1884-1920) de, Türklerle Bulgarların ilişkilerini ele aldığı hikâyelerinde benzer kaygıları taşır. Yazar Bulgarların Türklere karşı olumsuz tavrını ve Bulgar milliyetçiliğinin kökenlerini *Beyaz Lâle* başlıklı hikâyesinde Radko Balkanenski, *Nakarat*² başlıklı hikâyesinde Bir Bulgar Genç Kızı, *Tuhaf Bir Zulüm*³ başlıklı hikâyesinde ise Kepazef adında bir Bulgar diplomatının ağzında ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Hem Osman Keskinoglu hem Ömer Seyfettin Bulgarların Türkleri ezeli ve ebedi bir düşman olarak gördüklerini özellikle vurgular. Her iki müellifin üzerinde durduğu bu duygular 93 harbinden 1990 lı yıllara kadar geçen yaklaşık 120 sene boyunca devam etmiş, Bulgaristan topraklarında yaşayan Müslüman Türkler büyük ölçüde, sürgün, haksız mahkûmiyet, katliam vb. cezalarla sindirilmiş, Türkiye'ye göçe zorlanmıştır. Türklerin maruz kaldığı zulüm 1930'lu yıllarda şiddetini biraz daha arttırmıştır. Bu durum Türk azınlığın sosyal ve kültürel durumuna da yansımış, Bulgaristan'daki Türklerin statüsü tedricen irtifa kaybetmiştir.

Söz konusu dönemde Bulgaristan Türklüğünün sosyal ve kültürel durumuna geçmeden önce, Bulgaristan'ın Osmanlı Devleti'in ayrılma ve devletleşme sürecine göz atmakta yarar vardır: Bulgaristan, 1877-1878

¹ Bk. Osman Keskinoglu, *Bulgaristan'da Türkler* (1985), Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, ss. 17-18.

² Ömer Seyfettin, "Nakarat", *Bütün Eserleri: Hikâyeler-3* (2007) (haz. Hülya Argunşah), Dergâh Yayınları, ss. 50-68.

³ Ömer Seyfettin, "Tuhaf Bir Zulüm", a.g.e., ss. 68-77.

Osmanlı-Rus Harbinden sonra Osmanlı İmparatorluğuna bağlı özerk bir prenslik hâline getirilmiştir. 23 Temmuz 1908'de Kanun-ı Esasînin yeniden işlerlik kazanacağına dair Saray tebligatının yayımlanmasından sonraki çıkan karmaşada 5 Ekim 1908 günü Bulgaristan Prenslığı de bağımsızlığını ilân etmiştir⁴. Osmanlı İmparatorluğu, Bulgaristan'ın bağımsızlık ilânını Rusya'nın baskısıyla 19 Nisan 1909'da imzalanan İstanbul Protokolüyle tanımak zorunda kalmıştır. Ardından Bulgaristan Balkan Savaşlarına katılmış, daha sonra Almanya ile birlikte Birinci Dünya Savaşına iştirak etmiştir. 27 Kasım 1919'da Neuilly Barış anlaşmasıyla ülke, siyasal, ekonomik ve askerî açıdan büyük bir kayba uğramıştır. Art arda gelen bu savaşlar ve ödenen savaş tazminatları 1929 Dünya Ekonomik Buhranıyla birleşince Bulgaristan ekonomik açıdan büyük sıkıntılara girmiştir. 1934 yılında Bulgaristan 103.189 kilometre karelik bir toprağa sahiptir. Nüfusu 1930 verilerine göre 5. 585.000'dir. Nüfusun %80'i köyde yaşamaktadır. Etnografya bakımından ahalinin %80'i Bulgar, %11'i Türk'tür⁵.

1930'lu yıllarda Bulgaristan'ın iktisadi durumu epeyce bozuktur. Köylü elindeki zahireyi satacak yer bulamamaktadır. Hükümet Kasım 1933'ten Mayıs 1933'e kadar geçen 8 aylık sürede memurlara maaş ödeyememiştir. Hatta milletvekili ve memur maaşlarını da yüzde elli oranında kesintiye gitmiştir. Bu tedbirlerle de yetinmeyen hükümet, devlet memurlarının yarısını işten atmıştır.

Bütün bunlar, Bulgar halkının geleceğe dair umutlarının kaybolmasına zemin hazırlamıştır. Ülke halkının yaklaşık %80'i Bulgaristan'daki ekonomik durumun düzeleceğine dair inancını kaybetmiştir. Komünizm Bulgaristan'da yayılmak için oldukça uygun bir zemin bulmuştur. Hatta yeni yetişen neslin ekseriyeti sosyalist düşüncüyü benimsemiş ve komünist bir idarenin kurulması için çalışmaya başlamıştır⁶.

Ülkenin ekonomik hayatındaki kaotik durum, siyasal hayatında da kendisini göstermektedir. 1933-1934 yıllarında Bulgaristan'da 17 tane siyasal parti faaliyettedir. Bu partilerin her birinin epeyce taraftarı vardır. Halk her yeni kurulan siyasal partiye teveccüh etmekte, umutlarını parti

---

⁴ Bk. Mithat Atabay, *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türkiye ve Balkanlar* (2013), Ankara: Paradigma Kitabevi.

⁵ Agurtin'in *Officier de Reserve* dergisinde yayımlanan makalesi için bk. "Bulgar Ordusunun Bugünkü Hali", *Türk Dili*, nr. 9680, 26 Şubat 1935.

⁶ Bk. Mehmet Tuğrul, "Bulgaristan'da Son Kabine Değişikliği", *Türk Dili*, nr. 4219, 1 Haziran 1934.

liderlerine bağlamaktadır. Fakat kısa sürede partilerle ilgili umutlar sona ermektedir. Halkın siyasete olan itimadı kaybolmuştur. Kimsenin kimseye güveni kalmamıştır. İnsanlar, siyasal kaostan kurtulmak için tek çarenin siyasal partilerin faaliyetinin durdurulması düşüncesine varmışlardır. İktidardaki Muşanof Hükümeti aciziyet içindedir. Hükümet hiçbir karar alamamaktadır. İşte tam bu ortamda 19 Mayıs 1934'te Kimon Goergief bir askeri darbeyle hükümeti ele geçirmiştir. Asker yönetime el koymuştur. Bulgar kralı yeni kabineyi kurma görevini Kimon Georgief'e vermiştir. Georgief'in darbesini Avrupa devletleri memnuniyetle karşılamıştır⁷.

Bu karmaşa ülkedeki Türk azınlığı olumsuz anlamda biraz daha fazla etkilemiştir. 1933-1934 yıllarında Bulgaristan'da yaşayan Türk azınlığa karşı yeni bir baskı, sindirme ve göç ettirme politikası başlatılmıştır. Türklere imzasız tehdit mektupları gönderilmiş, geceleri Türklerin ansızın yolları kesilmiş, Bulgar idareciler Türklüğe hakaret eden tutum ve davranışlar içine girmişlerdir. Nihayet dayak ve sebepsiz öldürmeler Bulgaristan Türkünün 1933-1934 yılları arasında yaşadığı günlük davranış biçimleridir. Hatta 1934'te kurulan Bulgar darbe hükümeti vilâyetlere gizli birer tamim göndermiştir. Söz konusu tamimde Bulgarlara hiçbir surette Türk emlâki, Türk malı satın almamaları emredilmektedir⁸. Bulgaristanlı bir Türk'ün gönderdiği bir mektupta belirtildiğine göre, *Türklere, evvelâ bir tehdit mektubu gönderilir, eğer ses çıkarmazsa canlı tehditler gider... Yine para etmedi mi vurun kancayı, bas sopayı, çek kurşunu!...*⁹ Bütün bunlarda amaç Bulgaristan'daki Türk azınlığı ortadan kaldırmak veya Türkiye'ye göçe zorlamaktır.

Georgiof Hükümeti Türk azınlığın temel insan haklarını ihlâl etmiştir. Öğretmenler birliği dağıtılmıştır. Türk azınlığa önderlik yapma ihtimali olan öğretmenler ve Türklerin ileri gelenleri görevlerinden uzaklaştırılmıştır. Okulların müfredatı değiştirilmiştir. Osman Keskinoglu'nun ifadesiyle *Türk halkı o zamanda kadar hiç görmediği sert, tedhişçi bir idare ile karşılaşmıştır. Türklerin haklarını imha siyaseti başlatılmıştır*¹⁰. Herkese Bulgar okulunu bitirmek şartı getirildiğinden,

⁷ Bk. Me. Tu., "Bulgaristan'da Son Kabine Değişikliği", *Türk Dili*, nr. 4219, 1 Haziran 1934.

⁸ Mehmet Tuğrul, "Kari Sen de Gör", *Türk Dili*, nr. 4333, 19 Birinciteşrin 1933.

⁹ Mehmet Tuğrul, "Kari Sen de Gör", *Türk Dili*, nr. 4333, 19 Birinciteşrin 1933.

¹⁰ Osman Keskinoglu, age., s. 20.

Türk okullarında okuyanlar Bulgaristan'da iş yapamaz hâle gelmiştir¹¹. Böylece Bulgaristan, Türkler için yaşanmaz bir ülke durumuna olmuş, Türklere göçten başka çare kalmamıştır.

Bütün olumsuzluklara rağmen, Bulgaristan Türkleri 1930-1940 yılları arasında yaklaşık 500 yıldır yaşadıkları vatanlarında varlıklarını sürdürebilmek için zorlu fakat onurlu bir mücadeleye girmişlerdir. Bu dönemde Bulgaristan Türklerinin kültürel ve sosyal durumlarını üç ana başlık altında değerlendirmek mümkündür. Bunlar; 1.Bulgaristan'da Türk Dernekleri; 2 Türkçe Süreli Yayınlar; 3.Türkçe Eğitim Kurumları

1. Dernekler: Tespit edebildiğimiz kadarıyla Bulgaristan'da 1930'lu yıllarda 4 tane etkili Türk derneği vardır. Bunlar Türk Muallimler Cemiyeti, Türk Gençliği Spor Teşkilâtı ve Turan Derneği, Uhuvvet-i İslâmiye Cemiyeti ve Din-i İslâm Müdaafileri Cemiyeti'dir.

1.1.Türk Öğretmenler Birliği: Bulgaristan'ın en etkili ve en eski Türk cemiyetlerinden birisidir. İlk kongresini Türk Öğretmenler Birliği adıyla 1906 yılı Temmuz ayında Şumnu'da gerçekleştiren bu dernek, son kongresini 1933'te Rusçuk'ya toplamış bu kongreden sonra faaliyetini durdurmuştur. Cemiyetin faaliyetini durdurmasının başlıca sebebi 1930'lu yıllarda Türklere yönelik baskının sistematik bir hâle gelmesidir. Türk öğretmenler birliği faaliyette bulunduğu dönem boyunca Bulgaristan'daki Türk öğretmenlere yönelik hizmet içi eğitim kurslar düzenlenmiş, ilkokul ve rüştiye derslerine ait ders programları hazırlamış, çeşitli temsiller vermiş, Terbiye Ocağı ve Muallimler Mecmuası adlı iki mecmua yayımlamıştır. Türk Muallimler Cemiyeti 1930lu yılların baskıcı ortamına dayanamamış ve faaliyetlerine son vermiştir. Cemiyet Bulgaristan Türklerinin aydınlanma ve varlıklarını sürdürme çabalarında etkili kurumlardan birisi olarak tarihe geçmiştir.

1.2.Türk Gençlik, Spor Teşkilâtı ve Turan Derneği: 1920'li yıllardan itibaren Avrupa'da gençlerin eğitimi ve bilinçlenmesine yönelik çeşitli teşkilatlar kuruldu. Macaristan, Almanya, Çekoslovakya, İtalya ve İngiltere gibi ülkeler bu tür gençlik teşkilatlarının faaliyette bulunduğu başlıca ülkelerdir¹². Söz konusu gençlik teşkilatlarına paralel olarak Bulgaristan'da bir gençlik teşkilatı olan Rodna Zaştita adlı koyu ırkçı Bulgar gençlerinin toplandığı bir teşkilat kurulmuştur. Rodna Zaştita'nın çalışma biçimi Çekoslovakya gençlik teşkilâtı olan Sokol teşkilâtının

¹¹ Osman Keskinoglu, age., s.126.

¹² Bk. *CHF Halkevleri Talimatnamesi* (1934), Hakimiyet-i Milliye Matbaası, Ankara, s. 4.

çalışma biçimi ile benzerlik göstermektedir. Bununla beraber Bulgaristan'daki Türk gençlerini bir arada tutacak, onlara spor bilincini aşılayacak ve belirgin hedefler doğrultusunda onların çalışmasına zemin hazırlayacak bir gençlik teşkilatı olan Türk gençlik ve Spor teşkilatı kuruldu. Bulgaristan'ın çeşitli şehirlerindeki Türk spor derneklerinin katılımıyla 1924'te Rusçuk'ta Türk Gençlik ve Spor Teşkilâtı ilk kongresini yapmıştır. 1925'te Plevne, 1926'da Varna'da kongreler düzenleyen teşkilât, Varna Kongresinde adını Turan Derneği olarak değiştirmiştir. Turan Derneği özellikle 1930-1933 yılları arasında yoğun bir şekilde çalışmıştır. 1933 yılına gelindiğinde derneğin Bulgaristan'da 95 şubesi, 5000'den fazla üyesi vardır. Fakat Bulgar hükümeti Turan derneğinin ve dolayısıyla Türk Gençlik ve Spor teşkilatının faaliyetlerini sakıncalı bulmuş ve derneği 1934 yılında kapatmıştır¹³.

1.3.Uhuvvet-i İslâmiye: Dernek adından da anlaşılacağı gibi Bulgaristan'da İslâmcı Türklerin kurduğu bir cemiyettir. Uhuvvet-i İslâmiye Cemiyeti 1929'da kurulmuştur. Ne zaman kapandığı belli değildir. Bulgaristan Türkleri üzerinde fazla etkili olmamıştır.

1.4.Din-i İslâm Müdafileri Cemiyeti: Bulgaristan Başmüftüsü Hüseyin Hüsnü tarafında 1933'te kurulmuştur. Tutucu Müslümanların üye olduğu bir dernektir. Dernek kurulduğu yıllarda bir takvim ile Hafız Yusuf'un *Rehber-i Mürşit* adlı kitabını yayımlanmıştır.

Yukarıdaki müesseselerden ilk ikisi Türkçü- milliyetçi düşüncedeki Türk aydınlarının kurdukları cemiyetlerdir. Buna karşılık Uhuvvet-i İslâmiye ve Din-i İslâm Müdafileri Cemiyeti İslâmcı dünya görüşünü benimsemiş Türklerin kurdukları cemiyetlerdir. Türk Öğretmenler Cemiyeti ile Türk Gençlik Teşkilâtı bir yandan Bulgar hükümetiyle iyi ilişkiler kurmaya çalışırken, öte yandan Türkiye ile de irtibatlarını sürdürmüşlerdir. Hemen bütün dernekler 1930'lu yılların ilk yarısında yoğun bir faaliyet içindedirler. Bu dernekler 1934 yılındaki hükümet darbesinden sonra çalışmalarını durdurmuşlardır. Bu durum Türkiye ile paralellik gösterir. Türkiye'de de 1932-1934 yıllarında pek çok dernek ve gençlik teşkilâtı kapanmış, hemen hepsi Halkevleri çatısı altında birleşmiştir¹⁴.

2.Sürelî Yayınlar: Çeşitli kaynaklarda 1930-1940 yılları arasında 11 yıllık süre içinde Bulgaristan'da 27 tane sürelî yayın çıktığı

¹³ Osman Keskinoglu, age., s.116.

¹⁴ Bk.Mustafa Özsanı, *Ege Bölgesi Halkevleri: Edebî ve Kültürel Çalışmalar* (2009), Asi Kitap, İstanbul, s. 12.

belirtilmektedir¹⁵. Bulgaristan'da çıkmış süreli yayınların adı, tarih, yeri, türü, sahibi ve yazar kadrosu dikkate alınarak bir tablo hazırlanmıştır:

Yayın Adı	Çıktığı Tarih	Çıktığı Yer	Türü	Sahibi	Yazar Kadrosu
Açık Söz	1931	Plovdiv	Gazete	Ahmet Hikmet	
Balkan Postası	1935	Filibe/Plovdiv	Gazete	Ali Kemal Balkanlı	Osman Nuri Ali Kemal
Birlik	1930-1933	Ardino	Gazete		
Çiftçi Kuruluşu	1934	Filibe/Plovdiv	Gazete		
Çocuk Sevinci	1932	Sofya	Dergi (1 sayı)	Oğuz Peltek	Oğuz Peltek
Doğru Yol	1936-1939	Sofya	Gazete	Mehmet Celil	
Dostluk	1926-1935	Sofya	Haftalık gazete	Tahir Nuri	Ahmet Hulusi-Ali Kemal
Hakikat Şahidi	1933-1943	Kızanlık/Razgrad	Dergi	N. Nazinof	N. Nazinof
Halkın Sesi	1930-1935	Filibe/Plovdiv			
Havadis	1937-1940	Şumnu	Haftalık gazete	Ahmet Kemal	
İleri	1932	Kırcaali	Gazete (3 sayı)	Cemil Halil Pehlivanoglu	
İntibah	1928-1931	Şumnu-Omurtak	Gazete	Hafız Yusuf Şinasi	Ahmet Kemâl-Necip Asım
İstikbal	1931-1932	Vidin	Haftalık gazete	Özdemir Halim	
İtisam	1932-1933	Filibe/Plovdiv	Dergi	Mustafa Nurettin	Kalpaklı Hoca M. Nurettin
Karadeniz	1933-1934	Razgrad	Haftalık gazete	Arif Necip	
Medeniyet	1934-1944	Filibe/Plovdiv	Gazete	Hafız Yusuf Yakupof	(Din-i İslâm müdafileri yayını)

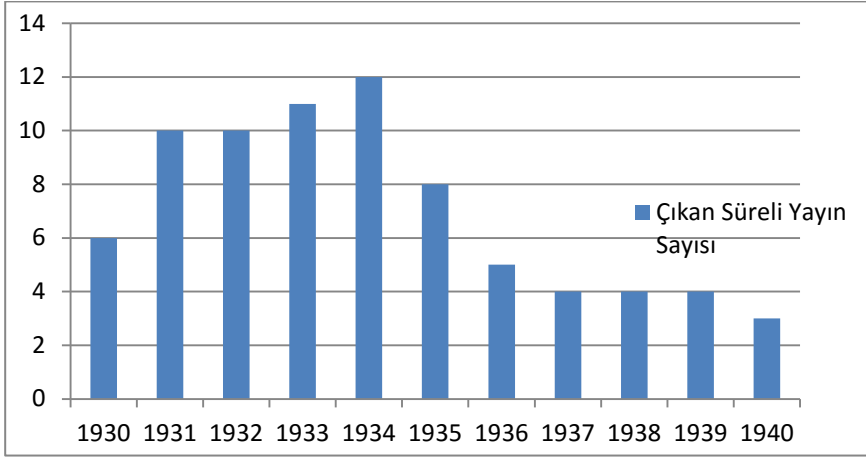
¹⁵ Bk. Türker Acaroğlu (1990), *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayınları. Adem Ruhi Karagöz (1945), *Bulgaristan'da Türk Basını: 1879-1945*, İstanbul. İ.H.Oktay (1986), "Bulgaristan'da Çıkmış Olan Türk Gazeteleri ve Dergileri", *Türk Kültürü*, 27:23-28.

					organı)
İrfan	1931	Filibe/Plovdiv	Dergi (10 sayı)	Hacı Mustafa Nurettin	Kalpaklı Hacı Mustafa Nurettin
Özdilek	1933- 1934	Kırcaali	Gazete	Ahmet Gültekin	Ahmet Gültekin- Mustafa O. Peltek
Rehber	1929- 1933	Sofya	Haftalık gazete	Mehmet Celil	
Rodop	1929- 1934	Filibe/Plovdiv	Haftalık gazete		
Sada-yı İslâm	1932	Şumnu	Gazete	Hafız Yusuf Şinasi	Osman Nuri-Ali Kemal
Terbiye	1933- 1934	Sofya	Dergi		
Turan	1932- 1934	Kırcaali	Dergi	Arif Necip- Ömer Kâşif- Mustafa Kasım-Ahmet Rafet-Akif Mehmet	Halim Özdemir- Hasan Sabri- Ahmet Gültekin- Mehmet Oğuz
Yarın	1934	Şumnu	Gazete	Arif Oruç (150'lik)	Arif Oruç
Yeni Gün	1934	Sofya	Gazete		
Yeni Yol	1931	Kırcaali	Gazete		
Yıldırım	1935- 1936	Sofya	Gazete		

1.Tablo: Bulgaristan'da 1930-1940 yıllarında yayımlanan Türkçe Süreli Yayınlar

Tabloda görüldüğü gibi, 1930-1940 yıllarını kapsayan 11 yıllık süre içinde Bulgaristan'da 27 tane süreli yayın neşredilmiştir. Bunlardan bir kısmı bir veya birkaç sayı yayımlanırken, bir kısmı ise 10 yıldan fazla bir süre yayın hayatını sürdürmüştür. Yayın organlarından 20 tanesi gazete diğerleri dergidir. İçlerinden iki tanesini Kemalist Türkiye'ye muhalif olup Bulgaristan'a kaçan Arif Oruç, Ahmet Hikmet ve Osman Nuri gibi Türkiyeli muhalif gazeteciler neşretmiştir. Diğerlerini ise Bulgaristan Türkleri yayımlanmıştır.

1.Grafik: Bulgaristan Çıkan Türkçe Süreli Yayınların Yıllara Göre Dağılım Grafiği

Grafikte görüldüğü gibi, süreli yayınların yıllara göre dağılım grafiğine baktığımızda, 1930 yılında Bulgaristan'da 6 süreli yayın yayımlanmaktadır. 1931-1935 yıllarında süreli yayın bakımından Bulgaristan Türkleri en faal dönemlerini yaşamışlardır. 1935'ten sonra ise Bulgaristan'da Türkçe yayınlar azalmaya başlamıştır. Bu durum 1934'teki komünist devrimden sonra Bulgaristan hükümetlerinin Türklere karşı uyguladığı baskı ve göç ettirme siyasetinin açık bir görünümü olarak yorumlanabilir. Buna ilâve olarak 1938'den itibaren dünyada kâğıt kıtlığının baş göstermesi, doğal olarak Bulgaristan Türk basınına da etkilemiş olmalıdır. Bu arada 1933-1936 yılları arasında Türkiye'de dergi ve gazete sayısının oldukça arttığı, hatta Meşrutiyetin ilânını takip eden birkaç aydaki artışa benzer bir artışın yaşandığı malumdur. Benzer Türkiye'deki süreli yayın sayısındaki artışa paralel bir artış Bulgaristan'daki Türkçe süreli yayınlar için de geçerliymiş gibi görülmektedir.

2. Grafik: Bulgaristan'da Şehirlere Göre Çıkmış Süreli Yayın Sayısı

Grafikte görüldüğü gibi, Bulgaristan'da en fazla Türkçe yayın Filibe'de neşredilmiştir. Filibe'yi süreli yayın sayısı bakımından Sofya takip etmektedir. Bu durum Filibe'nin Bulgaristan Türklerinin kültür ve medeniyet başkenti olduğunu göstermektedir. Yine sadece bu harita Bulgaristan Türklerinin hangi şehirlerde yoğun olarak yaşadıklarını ve kendilerini rahat ifade etme imkânı bulduklarını göstermesi bakımından dikkati çekmektedir.

3.Mektepler: Bulgaristan'daki Türk okullarının yasal durumu 1878'deki Berlin Anlaşması, 1909'daki İstanbul Protokolü, 1913 Anlaşması ve 1919'daki Neully Anlaşmasına dayanmaktadır. Söz konusu anlaşmalardan yasal güvence alan Bulgaristan Türkleri 1930'lu yıllara gelindiğinde eğitim-öğretim ihtiyacını büyük ölçüde Osmanlı Devletinden kalma eğitim kurumlarıyla devam ettirmişlerdir. Bu okullar medreseler, ibtidaî mektepleri, rüştiyeler, yükseköğretim kurumlardır.

3.1. Medreseler: Medreseler bilindiği gibi klasik usullerle eğitim veren mekteplerdir. Bu okullar zaten yirminci yüzyıla ayak uyduramamış, kendilerini yenileyememiş ve Türkiye'de Tevhid-i Tedrisat Kanunuyla faaliyetini durdurmuşlardır. Pek çok konuda yüzü Türkiye'ye dönük olan Bulgaristan Türkleri de medreselerde verilen diplomaların Türkiye'de denk olmayacağı endişesinden hareketle medreselerden uzaklaşmış ve medreseler 1930'lu yıllara gelindiğinde faaliyetlerini durdurmuştur.

3.2.İbtidai Mektepleri ve Rüştiyeler: Bulgaristan'daki en yaygın Türk okulları ibtidaî mektepleri ve rüştiyelerdir. İbtidai mektepleri ilkokul seviyesinde eğitim verirken, rüştiyeler ortaokul seviyesinde eğitim veren mekteplerdir. Bulgaristan Türkleri arasında oldukça yaygın olan İbtidaiye ve Rüştiye mektepleri 1950 Bulgaristan'daki komünist devrime kadar faaliyetini sürdürmüşlerdir. 1933 yılında Bulgaristan'a bir seyahat gerçekleştiren Mehmet Tuğrul'un belirttiğine göre, Bulgaristan'daki Türk okulları, parasızlık yüzünden kapanma tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Hatta rüştiyelerden 25 tanesi parasızlık ve öğretmensizlik yüzünden kapanmıştır¹⁶.

3.3.Yüksek Öğretim Kurumları: Bulgaristan'da Türklerin yüksek öğretim düzeyinde eğitim veren iki okulu vardı. Bunlar Darülmuallimin ve Nüvvab Mektebidir. Darülmuallimin Rüştiyelere öğretmen yetiştirmek amacıyla 1918 yılında açılmış fakat 1928'de Bulgaristan Gençlik teşkilatı

¹⁶ Mehmet Tuğrul (1933), "Bulgaristan Türk Muallimleri", *Türk Dili*, nr. 4035, 11 Teşrinievvel 1933.

Rodna Zaştitanın baskısıyla faaliyetini durdurmak zorunda kalmıştır. Bulgaristan'da 1930-1940 yılları arasında çalışmalarıyla dikkati çeken önemli mektep Nüvvâb Mektebi/Medresetü'l Nüvvab'tır. 1913 tarihli İstanbul Protokolü ile kurulan Nüvvab Mektebinin amacı Müftü ve hoca yetiştirmektir. 1922/1923 ders yılında açılan Nüvvab mektebine girmek için Rüştîye ve ortaokul düzeyindeki medreselerden mezun olmak şartı aranmaktadır¹⁷. Tali ve Ali olmak üzere iki kısımdan oluşan Nüvvab Mektebi, lise ve yüksek öğrenim düzeyinde eğitim veren bir okuldur. Ali kısmı 1930'da açılmış ve ilk mezunlarını 1933'te vermiştir. Nüvvab Mektebinin müderrislerinden çoğu Türkiye'den sürgüne gönderilen yüzelliliklerden oluşmaktadır¹⁸. Nüvvab Mektebi'nin müderrislerinden Osman Nuri ile Mustafa Sabri'nin damadı Ali Vasfi bilinen 150'liklerdendir. Bu bakımdan, Kemalist Türkiye'nin dünya görüşünü benimseyen aydınlar Mekteb-i Nüvvabı bir mikrop yuvası olarak değerlendirmektedirler. Osman Keskinoglu gibi dini eğitim almak isteyen bazı Bulgaristanlı Türk gençleri, dini eğitim için Mekteb-i Nüvvab yerine Kahire'ye gitmeyi tercih etmişlerdir.

Toparlamak gerekirse, Bulgaristan 1930'lu yıllardan ekonomik buhranlar, askeri darbeler ve siyasal krizlerle boğuşmaktadır. Bu kaos, doğal olarak nüfusun yaklaşık yüzde onunu oluşturan Türkleri de etkilemiştir. Bununla beraber, Bulgaristan Türkleri, vakıf, dernek, kulüp vb. gayri resmi kurumlar vasıtasıyla aralarındaki ilişkileri sürdürmüşler, asimilasyondan kendilerini kurtarmaya çalışmışlardır. Yayımladıkları Türkçe gazete ve dergilerle dillerini ve kültürlerini yaşamaya ve yaşatmaya çalışmışlardır. Eğitim-öğretim faaliyetlerini ise Osmanlı Devleti ile Bulgaristan hükümetleri arasındaki anlaşmaların kendilerine verdiği haklar çerçevesinde azami düzeyde kullanmışlardır. Fakat özellikle 1930'lu yıllarda Avrupa'da yaygınlaşan faşist ve komünist hareketler Bulgaristan Türklerinin durumunu da etkilemiş, açtıkları mektepler bazen parasızlıktan, bazen baskıdan bazen de resmi yetkililer aracılığıyla kapanmak zorunda kalmıştır. Bilhassa 1930'ların ikinci yarısından itibaren, Bulgaristan Türkleri üzerindeki baskı daha da artmış, buna bağlı olarak çoğun dernekleri kapatılmış, süreli yayımları tatil edilmiş, rüştîye ve iptidai mektepleri faaliyeti durdurmuştur. Ardında Türkiye'ye büyük bir göç dalgası başlamıştır. Bu bakımdan Bulgaristan Türkleri 1930'lu yıllarda tarihlerinin en kötü dönemlerinden birisini yaşamak zorunda kalmışlardır.

---

¹⁷ Osman Keskinoglu (1985), s.85.

¹⁸ Mehmet Tuğrul, "Mektepsizlik", *Türk Dili*, nr.4039, 16 Teşrinievvel 1933.

KAYNAKÇA

- Acaroğlu, Türker (1990), *Bulgaristan'da Türk Gazeteciliği (1865-1985)*, İstanbul: İstanbul Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Agurtin, "Bulgar Ordusunun Bugünkü Hali", *Türk Dili*, nr. 9680, 26 Şubat 1935
- Atabay, Mithat (2013), *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türkiye ve Balkanlar*, Ankara: Paradigma Kitabevi.
- CHF *Halkevleri Talimatnamesi* (1934), Ankara: Hâkimiyet-i Milliye Matbaası
- Karagöz, Adem Ruhi (1945), *Bulgaristan'da Türk Basını: 1879-1945*, İstanbul.
- Keskinoğlu, Osman (1985), *Bulgaristan'da Türkler*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Mehmet Tuğrul, "Bulgaristan Türk Muallimleri", *Türk Dili*, nr. 4035, 11 Teşrinievvel 1933.
- Mehmet Tuğrul, "Bulgaristan'da Son Kabine Değişikliği", *Türk Dili*, nr. 4219, 1 Haziran 1934.
- Mehmet Tuğrul, "Kari Sen de Gör", *Türk Dili*, nr. 4333, 19 Birinciteşrin 1933.
- Mehmet Tuğrul, "Mektepsizlik", *Türk Dili*, nr.4039, 16 Teşrinievvel 1933.
- Oktay, İ.H. (1986), "Bulgaristan'da Çıkmış Olan Türk Gazeteleri ve Dergileri", *Türk Kültürü*, 27: 23-28.
- Ömer Seyfettin (2007), *Nakarat, Bütün Eserleri: Hikâyeler-3* (haz. Hülya Argunşah), İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Özsarı, Mustafa (2009), *Ege Bölgesi Halkevleri*, İstanbul: Asi Kitap.

PSIKANALİTİK EDEBİYAT KURAMI VE “KİMLİK” ROMANI

Filiz FURTUNA*

Öz

İnsanların duygularını, düşüncelerini, hayallerini zaman zaman da yaşadıkları toplumda meydana gelen olumlu\olumsuz durumları dile getirmelerine yardımcı olan ve onlara estetik anlamda zevk veren edebiyat, birçok alanla ilişkilidir. Daha çok insana özgü duygulara ya da düşüncelere tercüman olması hasebiyle de insanı inceleyen bilim dallarından psikoloji, psikanaliz, topluma ait bilimlerden sosyoloji, felsefe gibi alanlarla sıkı bir münasebete sahiptir. Bu noktada, edebî anlamda zevk alabilmek, edebiyat ürünlerini (şiir, hikâye, roman, masal v.b.) iyi anlayabilmek ve yorumlayabilmek için bu bilim ve bilgi dallarından da yararlanması gerekmektedir. Son zamanlarda edebiyatla ilgilenen ve edebiyatı anlamaya çaba sarf edenlerin psikanalizle ilgilenmeye başladıkları da görülür. Bu ilgi sonucunda edebiyat ile psikanalizi birleştiren psikanalitik edebiyat kuramı ortaya çıkar.

Bu yazıda Kaan Arslanoğlu tarafından yazılan “Kimlik” adlı romanı daha iyi anlayabilmek için kullanmaya çalıştığımız “Psikanalitik Edebiyat Kuramı”nın neleri içerdiği, çeşitleri gibi bilgileri verdikten sonra romandaki psikanalitik unsurlar üzerinde duracağız.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Edebiyat Kuramı, Psikanaliz, Kimlik, Kaan Arslanoğlu.

AN ANALYSIS ON PSYCHOANALYTIC LITERATURE THEORY AND “IDENTITY” NOVEL

Abstract

Literature which helps people tell about their feelings, thoughts, dreams and occasionally negative/positive cases experienced in the

---

* Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, filiz_furtuna@hotmail.com

society they live and gives pleasure to them in terms of esthetic sense relates to many fields. Since it articulates feelings of human or thoughts of them more, has a strong relationship with fields analyzing human like psychology, psychoanalysis, sociology of social sciences, philosophy. In this point, it is necessary to benefit from these scientific and informative fields in order to be able to have literary pleasure, to understand and comment literary works well (poem, story, novel, fairytale etc). Recently, it is seen that people who have interest in literature and tries to understand literature also started to have interest in psychoanalysis. By the result of this interest there appears Psychoanalytic Literature Theory which unifies literature and psychoanalysis.

In this work, we will focus on psychoanalytic issues in novel after we gave information about what does “Psychoanalytic Literature Theory” that we try to use in order to understand “İdentity” novel written by Kaan Arslanoğlu include and types of it.

Key Words: *Literature, Literature Theory, Psychoanalysis, İdentity, Kaan Arslanoğlu.*

Psikanalitik Edebiyat Kuramı

“Edebiyat Kuramları” adlı kitabında edebiyat alanında yer alan birçok kuramı açıklayan Ali İhsan Kolcu, “Psikanalitik Edebiyat Kuramı”nı üç kategoriye ayırarak incelemektedir: Sanatçıdan Esere (Sanatçının Psikolojisi ve Kişiliği), Eserden Sanatçıya (Metinlere Yansımış Biçimiyle Sanatçının Portresi) ve Esere Yönelik Psikanalitik Kuram.

Sanatçıdan Esere (Sanatçının Psikolojisi ve Kişiliği) başlığı altında anlatılanlar, bu kuramın Avusturyalı hekim Sigmund Freud tarafından meydana getirildiği yönündedir. “Bu kurama göre yazarın yaşadığı hayat, çocukluğu, eğitimi, çevresi, arkadaşları, hastalık ve nevrozları, ruhsal durumu, cinsel kompleksleri, bilinçaltı vb. sanat eserinin açıklanmasında, anlaşılmasında rol oynar. Psikanaliz verileri sadece yazarın kişiliği ile değil onun eserlerinde yarattığı tip ve karakterlerle de ilgilenir. Gerçek bir kişilik gibi bir kahramanın psikanalitik tahlili yapılır.” (Kolcu 2008: 199) Yazarın yaşadığı hayatı odak noktası edinen bu kuramda eseri anlamının en iyi yolu, yazarın ayrıntılı ve eksiksiz biyografisine sahip olmaktır. Eleştirmen bu biyografi sayesinde yazarın bilinçaltı ile ilgili veriler elde eder. Bu kuramın yaratıcısı sayılan Freud’a göre:

“sanat eserinin ortaya çıkışında yazarın biyografisine yaslanma ve onu tahlile tabi tutma tutumunu “Yaratıcı Yazarlar ve Gündüz Düşleri” adlı yazısında da sürdürür. Buna göre Freud sanat eserlerinin yaratıcı yazarların gündüz düşlerinden kaynaklandığını ileri sürer. Ona göre yazarın gündelik hayatta karşısına çıkan bir olay ona çocukluk dönemine ait bir tecrübesini ya da olayı hatırlatmakta bu eski isteği dile çevirmek için yazma isteği duymaktadır. Şimdiki zamandaki bazı olay ve unsurlarla da zenginleşen bu kurgu esas itibarıyla ilhamını çocukluktan alır. Bu bakımdan Freud sanat eserinin yazarla olan birebir ilişkisini doğruladığını düşünür.” (Kolcu 2008: 206)

Sanat eserine yazarın kişiliğini, ruhsal durumunu açıklayan bir belge olarak bakan bu kuramda sanatçı, nevrotik bir vak’a olarak ele alınır. Nitekim kuramı meydana getiren Freud’un sanatçı hakkında dile getirdikleri, bu görüşü desteklemektedir: “Freud’a göre sanatçı nevrotik bir kişiliktir yani ruh hastası sayılır. Romantikler sanatçıdaki başkalaşımı dehâ ve dâhilik kavramlarıyla açıklamışlardır. (...) Freud’a göre sanatçı bütün insanlar adına konuşan kimsedir. Birtakım nevrotik durumların sahibi insan, içgüdüler, itiler ve dürtüler içinde bir karmaşaya sahiptir.” (Kolcu 2008: 200)

Kaan Arslanoğlu’nun detaylı biyografisine dayanan açıklamalar yerine “Kimlik” adlı romanını anlama amacını taşıdığımız için kuramın bu kategorisini inceleyeceğimiz romanda kullanamayacağız. Diğer taraftan “Eserden Sanatçıya (Metinlere Yansımış Biçimiyle Sanatçının Portresi)” adlı türe de değinmenin roman incelemesi açısından yararlı olacağına inanıyoruz.

Eserden Sanatçıya (Metinlere Yansımış Biçimiyle Sanatçının Portresi) başlığı altında anlatılanlarda

“ (...) amaçlanan eserin incelenmesi ve anlaşılması sürecinde yazarın ‘ima edilmiş’ bir figür olarak metnin içinde yer alıp almama meselesidir. (...) İma edilmiş ya da doğrudan birer metin kişisi olarak eserde yer alan yazarların yanında eserin salt bir sanatçıya hasredildiği örneklere de rastlamak mümkündür. Bunlar iki şekilde oluşur. Birincisi bizzat şair ya da yazarın kendisini bir metnin öznesi olarak nitelemesi ve kendisini anlatması; ikincisi bir sanatçının bir başka sanatçıyı resmetmesi örnekleridir.” (Kolcu 2008: 208)

Bu noktada da yazarın biyografisinden faydalanmak gerekecektir. Psikiyatri ihtisası yapmış uzman bir hekim olan Kaan Arslanoğlu’nun, mecburi hizmete giden yeni mezun bir doktorun kimliğini bulmaya yönelik çabasını naklettiği romanında, kendisini anlatmaktan çok bir hastasını anlattığını söyleyebilir ve bu iddiamızı romandan alınan şu

cümlelerle kanıtlayabiliriz: “O anda, bu söyleşiden bir roman çıkabileceğini hiç düşünmüyordum.” (Arslanoğlu 1998: 9) Ama yine de sağlıklı bir yargıda bulunabilmek için, Kaan Arslanoğlu'nun mecburi hizmete gidip gitmediği ve orada roman kahramanı Necati Ertürk'ün yaşadıklarına benzer şeylerle karşılaşmış olmadığını bilmemiz gerekmektedir. Bu noktalara dayanarak “Psikanalitik Edebiyat Kuramı”nın bu kategoriyle de romanı sağlıklı bir şekilde açıklayamayacağımızı görmekteyiz.

Psikanalitik Edebiyat Kuramı Açısından “Kimlik” Adlı Romana Bakış

Buraya kadar açıklamaya çalıştığımız kuram çeşitleri romanı anlamamız açısından bize yeterli bilgiyi sağlayamamaktadır. Bu durumda, “Psikanalitik Edebiyat Kuramı”nın diğer bir kategorisi olan ‘Esere Yönelik Psikanalitik Kuram’ üzerinde bilgi verip romanı anlama noktasında kullanılabilirliğine bakalım. “Bu kuramın ana fikri eserde var olan nevrotik figürler ile cereyan eden nevrotik durumların psikanalitik veriler ışığında incelemek ve eserin değerlendirilmesine katkıda bulunma olarak özetlenebilir. (...) Bir vak'a figürü olarak eserde yer alan kahramanın ruh hali, içinde bulunduğu nevrotik durumlar en az yazarın biyografisi kadar münbit bir veriler alanıdır. Zira bu tipler seçilmiş ve bir kişilik giydirilmiş figürlerdir.” (Kolcu 2008: 212) Eser üzerine yoğunlaşmış karakterin ruh hali ile eseri yorumlamaya çalışan bu kategorinin, “Kimlik” adlı romanı incelerken bize yol gösterici olacağını düşünüyoruz. Buna göre eserin nevrotik figürü, ilk kez ailesinden ayrılarak mecburi hizmete giden Doktor Necati Ertürk'tür. Romanda yer alan nevrotik figür, Necati'nin durumu, nevrotik bir durum olan ve psikanalitle açıklanabilen bir rüya ile anlatılmaya başlanır:

“Üç-dört yaşında çocukmuşum. Bizim eski evin üst katında oynuyordum. Şimdi hatırlayamadığım acayip acayip bir yığın oyuncak varmış. İçimde garip bir burukluk, uzun süre onlarla uğraşmıştım. Boğuştum desem daha doğru olur. Sonra, aşağıdan ölmüş babamın sesini duydum. Babamın öldüğünü biliyordum, fakat aynı zamanda yaşıyordum da, böyle dolaşmış ortalıkta. Ses vermeyip bir odaya saklandım. Babamın merdivende gıcırdayan ayak sesleri yaklaştı, yaklaştı... Durmadan sesleniyordu boğuk boğuk: Necati... Necati... Sesi de, benim mecburi hizmette tanıdığım ölmüş birinin sesinin tıpkısıydı. Müthiş korkmuşum. Odanın aralık duran kapısından baktım. Babam beni arıyordu. Yüzü değişmişti. Babamın yüzü o adamın yüzüydü. Bir çocuğu elinden tutmuş, sürüklüyordu. O çocuk da aynı benim çocukluğumdu, aynı yüz, aynı saçlar, aynı burun. Elbiseme göz attım. İkimiz de aynı şeyleri giymiştik. Benim kopyamdı sanki. Babam veya işte o adam, onları

gözetlediğimi fark etti, kapıyı açtı. Niye ortaya çıkmıyorsun, neredesin diye azarladı. Çocuğu gösterdi. Bu çocuk senin ikiz kardeşin, dedi. Yemeğini paylaşacaksın, oyuncaklarını, her şeyini paylaşacaksın. Burnundan sümükler akan kopyama dehşetle, biraz da kıskanarak baktım. Hayır, diye çığlık attım. Kaçmak istedim, evden çıkmak, uzaklara gitmek istedim. Kolumdan yakaladı beni. Öp kardeşini, diye bağırdı. Annemi gördüm o sırada. Araya girdi. Bırak çocuğumu, diye ağlıyordu. Babamın elinde uzun, sivri, siyah bir bıçak belirmişti. Anneme doğru sallıyordu. Ter içinde uyanmışım.” (Arslanoğlu 1998: 8 – 9)

Bir psikolog ile Necati'nin sohbetinden ortaya çıkan romanda rüya figürü, psikanalitik bir unsur olarak değerlendirilebilir. Çünkü “(...) Bilinçdışına giden “anayol” rüyalarıdır. Rüyalar bize bilinçdışımızın işleyişine göz atma ayrıcalığını sağlarlar. Freud için rüyalar, temelinde bilinçdışı isteklerin simgesel tatminleridir; rüyalar simgesel bir biçime bürünmüşlerdir, çünkü eğer bu malzeme dolaysız biçimde dışavurulabilseydi, bizi uyandıracak kadar rahatsız ve şoke edici olabilirdi. Biraz uyuyabilmemiz için bilinçdışı yardımsever bir tavırla kendi anlamlarını gizler, çarpıtır ve yumuşatır, böylece rüyalar, şifrelerinin çözülmesi gereken simgesel metinlere dönüşürler.” (Eagleton 2004: 195)

Necati lise yıllarında bıçaklı bir saldırıya uğraması sonucunda keskin şeylere karşı bir korku oluşturmuş ve bu korkusunu bilinçdışına göndermiş bir karakter olarak değerlendirilebilir. Nitekim Necati'nin çocukluğuna dönülen bölümde, onun korkusu şu cümlelerle ifade edilerek bu yargımızı destekler:

“Keskin şeylerden çok korkardı. Keskin kenarlı şeylerin teniyle temas edeceğini düşünmek bile Necati'yi paniğe sürüklerdi. Ustura, bıçak, jilet, kırık cam... Hayali belirince dahi içinde bir şeyler kalkardı. O zaman lisede yatılıydı. Politik dalganın okulu sarmasından önceki yıllardı. Bazı akşamlar yataktan kaçarlardı, geceyi önce sinemalarda, meyhanelerde, neresi açıksa orada geçirir, sonra ellerine şarapları alır izbelere giderlerdi. Surlar, kemer altları, parklar, inşaatlar, ayakları nereye götürürse oraya yerleşirlerdi, sırf okuldan kaçmış, kötü bir şeyler yapabilmemiş olmanın zevki için. Okulun serseri takımından iki arkadaşıyla birlikte o gece eski bir medrese yıkıntısına girmişlerdi. İki üç saat şarap içer, konuşur, sabaha karşı döneriz diye düşünüyorlardı. Şişeleri açmadan, karanlıktan boğuk bir ses duyulmuştu. *Heeeyt, ne gürültü bu ulan, ...min piçleri*. İçlerinden biri bağırtının geldiği tarafa yönelmişti. Sıska bir ucube fırlamıştı oradan. İki arkadaşının kaçmaya başladığını görmüştü Necati, niye kaçtuklarını düşünecek zamanı olmamıştı. Adama bir yumrukta yıkmayı tasarlıyordu. İnce, keskin, tiz, zor duyulur bir ıslık

sesi gibi bir ışıltı parlamıştı koyu loşluğun içinde, sağ gözünü yalamıştı sızı. Ölüm korkusu az önce girdikleri duvar yıkıntısı varken, dört metrelik setten atlatmıştı onu. Gitti gözüm, diye kahrolarak okula kadar koşmuştu. Bereket ki hiçbir şey olmamıştı gözüne.” (Arslanoğlu 1998: 39)

Romanda rüyalar ve fobiler dışında, psikanalizle açıklanabileceğini sandığımız diğer bir unsur; Necati'nin Freud'a inanmazken kimliğini bulmak için sürekli çocukluğunu anımsamaya çalışmasıdır. Freud “Psikanalitik Edebiyat Kuramı”nın öncüsü sayılır ve birçokları tarafından görüşleri hala geçerliliğini koruyarak devam ettirilir.

Kitapta numaralarla ayrılan bölümlerden XI. başlığını taşıyan bölümde, Necati annesine “Çocukken üstümü başımı temiz tutar mıydım?”, “Babam çok döver miydi?”, “Babam titiz bir insan mıydı? İşinde kılı kırk yarar mıydı? (Arslanoğlu 1998: 63) gibi sorular sorar. Ardından Freud hakkında değerlendirmeler yapılır. Bunlarda yazarın mesleğinin vermiş olduğu deneyimden yararlandığı ve karakterin içinde bulunduğu durumu (kimlik bulma çabasını) sorguladığı görülür:

“Freud'a inanmıyordu. Bilime hurafe karıştırıyordu bu adam. Nedeni apaçık teknik işlevleri dahi Allahın hikmetine bağlayan softalar vardır. Peşin olarak doğru kabul ettikleri inançları, önlerine çıkan her problemi aydınlatıverir. Aynı süreçteki olumlu gelişme de olumsuz gelişme de ilahi takdire bağlıdır. Çözülmesi çok güç bir karmaşanın da, birbirini yadsıyan zıt iki olgunun da açıklaması basittir onlar için. Psikodinamik kuramcıların akıl yürütme yöntemleri bundan farklı değildir. Teori, yalnızca inananlar için her derde devaydı, inanmayanlar için ise safsataydı. Kendi kişilik özelliklerinin gelişimine ışık tutamıyordu işte. (...) Tüm yaşam süreci, tüm takıntıları, annesine duyduğu hislerden dolayı babasının kendisini hadım edeceği korkusuna bağlı olamazdı. Öyle ya, nasıl da kahrolmuştu babası ölünce. Ağız kavgasına tutuşma talihsizliğine uğradığınız, müfteri, şirret bir komşu kadın gibiydi bu kuram. Hakaretleriyle, aşağılamalarıyla insanın moral değerlerini altüst ediyor; adamı şaşkına çeviriyordu yorumları. Bildiklerinizi gerçekte bilmediğinizi, bilmediklerinizi ise bildiğinizi öne sürüyordu.” (Arslanoğlu 1998: 64)

Freud'un görüşlerini devam ettiren Tefrika Tunaboşlu İkiz bu konuda şunları dile getirir:

“S. Freud'un çeşitli kavramlarına karşı çıkılsa veya unutulsa da deneyim ve yöntem olarak psikanaliz üzerinde çalışmaların oldukça yoğun olmasının yanı sıra, psikanalizin engellenmişlik (frustration), gerileme (regresyon), direnç, çatışma, aktarım ve karşıt aktarım çalışması olduğunu göz ardı edemeyiz.” (İkiz 2002: 6)

“Kimlik” adlı romanda psikanalitik bir unsur olarak görebileceğimiz son unsur Necati’nin kimliğini değiştirme çabası ve kimlik arayışıdır. Onun bu durumu romanda şu şekilde dile getirilir:

“Önce örnek karakter olarak pratisyen arkadaşlarından Samet’i seçmişti. Samet tanıdığı en rahat insanlardandı. Gerilim nedir, tanımamıştı adam. En ağır geçen nöbetlerde bile uyuyor, aklına esti mi saatlerce ortadan kayboluyordu. Bazen iki gün üst üste gelmiyor, ortalık karışıyor, işleri başkalarına paylaştırılıyor, dönünce niye gelmediği sorulduğunda eften püften mazeretleri, karşısındakini utandıran bir doğallık içinde pişkin pişkin sıralıyordu. Sınavlara, sınav başladıktan sonra, otobüslere otobüs garajdan çıkarken yetişenlerdendi. Necati’nin gözünde ulaşılmaz, erişilmez niteliklere sahip, ruh dinginliğinin bir abidesiydi bu karakter. Ama önceki güne kadar. Bu tasasızlıkların nerelere vardığını, nelere mal olduğunu, başhekimin odasına bir konuyu görüşmek üzere gittiğinde gözleriyle görmüştü. Adam, Samet’e en olmayacak hakaretleri sıralıyordu; örnek kişilik bu aşağılamalar karşısında, tehlikeyi bir kez daha savuşturmakta olduğuna sevinerek, amirinin ayaklarına kapanırcasına müteşekkir, rezilcesine yaltaklanıyordu.” (Arslanoğlu 1998: 72 – 73)

Daha sonraları Samet’in kendine uygun bir karakter modeli olmadığını daha iyi idrak eden Necati’nin lise arkadaşı Şükrü ile yaptığı şu konuşma da onun kimlik arayışını daha net göstermektedir:

“İnsanların kendi kişiliklerinden memnun olmalarını çok mu bayağı buluyorsun?” Necati başlangıçta ıkına sıkına açtığı konunun ummadığı bir ciddiyetle karşılanmasından cesaret almıştı. Coşkuyla yanıtladı. “Evet. Yetersiz kişilerin kendilerinden hoşnut olmaları adice bir şeydir.” (Arslanoğlu 1998: 79)

Kimliğin değiştirilebileceğine inanan Necati, yaşadığı sorunun çözümünü de kendisi üretir:

“İrade ve bilgiyle. Önce insan kendisini tanıyacak. Özellikleri nasıl oluşmuşsa, onları hangi güçler, neler besleyip büyütüyorsa onlara karşı savaş açacak. İradesiyle yapacak bunu. Bir tür davranışçı yöntem uygulayacak. Psikiyatri bilir misin, davranışçı yöntemde esas olan davranışlardır. Davranışları düzeltirsen o davranışlara yol açan şartlanmaları ya da altta yatan güçleri atlatıp hastayı iyileştirirsin. Burada doğru davranışlar yönünde şartlandırma usulü kullanılır veya tersi, doğru olmayan davranışları engelleme yönünde şartlandırma uygulanır. Benimkinde bu süreçte irade rol oynayacak. Örneğin kişi ne yapıyor. Diyelim, her hakaret gördüğünde siniyor. Ona hakaret gördüğünde misliyle cevap vermesinin haklılığı ve gerekliliği kavratıldığında, eğer

iradeli bir kişiyse birinci ikinci uyaranda belki hemen tepki göstermeyecek, fakat kendini zorlayarak, daha sonra, istenen tavrı gösterecek.” (Arslanoğlu 1998: 80)

Jung’a göre “Modern insanın kişiliği, aslında toplumun ona giydirdiği bir elbise gibidir. Böyle bir kişilik içindeki insan, kendi özünü keşfetme serüvenine çıkmak yerine, toplumun ve diğer insanların ondan bekledikleri şeyleri yapmak ve rolleri oynamakla yetinir. Bu türlü davranmakla, ‘toplumsal işlevimi yerine getiriyorum’ diye kendini de kandırabilir.” (Alak 2009: 13) Buna göre Necati’nin modern insanın kendine giydirdiği kişilik elbisesinden sıyrılmak istediği ve sorun-yöntem-çözüm aşamalarını belirleyerek bunları hayata geçirme ihtiyacı duyduğu ifade edilebilir.

Jung, benlik ve kişiliğin bilinen bir şey olarak değil, aksine bilinmezliklerle örülü olduğunu ifade eder ve Necati’nin bulduğu yöntemden daha karışık yollarla anlaşılabilceği üzerinde durur.

Sonuç olarak romanda; rüyalar, fobiler, çocukluk ve baba, kimlik arayışı gibi psikanalitik unsurlar kullanılmıştır. “Psikanalitik Edebiyat Kuramı”nın öncüsü olan S. Freud’a karşı çıkılmış onun görüşleri çürütülmek istenmiştir. Bazı yönlerden Jung’a bazı yönlerden (çocukluğa dönme) Freud’a yaklaşılmış ve kimlik arayışı yalın bir dille yansıtılmıştır.

KAYNAKÇA

ALAK, Mustafa (2009). “Murathan Mungan’ın Eserlerinde Benlik Arayışı ve Kendini Gerçekleştirme” (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Van, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yeni Türk Edebiyatı Bilim Dalı. (Danışman: Yrd. Doç. Dr. Seyit Battal Uğurlu)

ARSLANOĞLU, Kaan (1998). *Kimlik*, İstanbul: Adam Yayınları, Birinci Basım.

EAGLETON, Terry (2004). *Edebiyat Kuramı*, (Çev. Tuncay BİRKAN), İstanbul: Ayrıntı Yayınları, İkinci Basım.

İKİZ TUNABOYLU, Tevfika (2002). “Freud’dan Günümüze Psikanalitik Kuram ve Uygulamalar: Klasik Freud’cu Görüş ve Uygulamaları”, *3P Psikiyatri – Psikoloji – Psikofarmakoloji Dergisi*, Eylül, Cilt: X, Ek Sayı 3: 5 – 9.

KOLCU, Ali İhsan (2008). *Edebiyat Kuramları Tanım-Tenkit-Tahlil*, Ankara: Salkımsöğüt Yayınevi, 1. Basım.

TÜRKİYE'DE "SÖZ VARLIĞI" ÇALIŞMALARI VE BUNLAR ÜZERİNE GENEL BİR DEĞERLENDİRME

Erdem ÖZBEK*

Öz

Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılmış "söz varlığı" konulu birçok çalışma bulunmaktadır. Özellikle son yıllarda bu konudaki çalışmaların sayısında bir artış görülmektedir. Bu çalışmalar, içerikleri ve yöntemleriyle bir çeşitlilik sergiler. Bu incelemede, bu çalışmaların içerik ve yöntemleri bakımından bir sınıflandırması yapılmıştır. Giriş bölümünde "söz varlığı" terimi ve kapsamı gibi teknik konularda bir değerlendirme yapılmış, sonraki kısımda çalışmaların sınıflandırması yapılmıştır. Söz varlığı alanındaki bütün çalışmalara yer verme iddiasında olmamakla birlikte, mümkün olduğu kadar çalışmaya yer verilmiştir. Bu yönüyle inceleme, bir bibliyografya denemesi olarak da görülebilir. "Söz varlığı" başlığını taşıyan araştırmalar bir arada verilerek alanda çalışacaklara kolaylık sağlamak ve bir fikir vermek amaçlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Söz varlığı çalışmaları, Türk Dili ve Edebiyatı, sözcük bilimi, bibliyografya.

VOCABULARY STUDIES IN TURKEY AND AN OVERVIEW OF THESE STUDIES

Abstract

There are numerous studies on vocabulary in the field of "Turkish Language and Literature". There are a growing number of studies on this subject in recent years. These studies show a variety of contents and methods. In this study, these studies are classified in terms of their contents and methods. After an overview of some technical issues in the term "vocabulary" and its scope in the introductory chapter, we classified

---

* Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi.

the studies in the next section. We don't claim to mention all of the vocabulary studies, but as possible, we refered plenty of researches in the scope of this paper. From this aspect, this paper can be considered as a bibliographical essay on vocabulary studies. We aim to provide convenience and to give an idea to the researchers by presenting vocabulary studies together.

Key words: *Vocabulary studies, Turkish Language and Literature, lexicology, bibliography*

1. Giriş

"Söz varlığı", dil biliminin leksoloji dalı içerisinde yer alan bir çalışma alanıdır. Son yıllarda bu konudaki çalışmaların sayısında bir artış görülmektedir. Sayıdaki artışa paralel olarak çalışmalarda yöntemlerde de bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu incelemede, alanda çalışacaklara da yararlı olması amacıyla, Türk Dili ve Edebiyatı alanında yapılmış söz varlığı çalışmaları değerlendirilmiştir. "Söz varlığı" terimi, içerisinde barındırdığı öğeler bakımından geniş bir kapsama sahiptir. Bu nedenle incelemeye sadece "söz varlığı" başlığını taşıyan çalışmalar dâhil edilmiştir. İncelemeye geçmeden önce "söz varlığı" kapsamındaki terimler, bunların çalışmalarda kabulleri hakkında bilgi verilecektir.

Sözcük bilimi (leksikoloji) dalı içerisinde yer alan "söz varlığı" incelemeleri, dil biliminin özellikle anlam bilgisi gibi diğer alanlarıyla da ilişki içindedir. Sözcük bilimi, "Bir dilin kelime varlığını şekil bilgisi, cümle bilgisi, anlam bilgisi açısından ele alarak türetmede görev alan birimlerini, birleşik kelimelerini, kalıplaşmış şekillerini, deyimlerini, atasözlerini, alıntı kelime vb. öğelerini inceleyen, bunların köken yapılarını araştıran, şekil ve anlam bilimi açısından geçirdikleri değişme ve gelişmeleri belirleyen dil bilimi dalı." (Korkmaz 2007: 144) şeklinde tanımlanır.

"Söz varlığı" incelemelerinde kullanılan "söz" terimi, doğrudan "sözcük" terimini karşılamaz. "Söz" terimini "sözcük"ün bire bir karşılığı olarak kullanan çalışmalar da mevcuttur. "Türkçe Sözlük"te 'sözcük'ün karşılığı 'kelime' olarak verilir ve 'kelime' şu şekilde tanımlanır: "Anamlı ses veya ses birliği, söz, sözcük." (TDK 2011: 1381). KORKMAZ (2007)'ın "Gramer Terimleri Sözlüğü"nde ise "sözcük/kelime" şu şekilde tanımlanır: "Bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan, aynı dili konuşan kişiler arasında zihinde tek başına kullanıldığında somut veya soyut bir kavrama karşılık olan yahut da somut ve soyut kavramlar arasında geçici ilişkiler kurmaya yarayan dil

birimi.” (Korkmaz 2007: 144). ERGİN (2002) ve GENCAN (2001)’in da anlamlı ya da görevli olma özelliğine vurgu yaptığı görülür: "Kelime, manası veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur." (Ergin 2002: 95); "Anlamı olan ya da tümce kuruluşuna yarayan anlatım aracına sözcük denir (Gencan 2001: 78)." BANGUOĞLU da sözcüğü, "Bir veya birkaç heceden meydana gelmiş, her dile göre ayrı anlam birlikleridir." diyerek tanımlar (Banguoğlu 2007: 144).

Yukarıdaki tanımlarda sözcüğün ses veya seslerden oluşması ve bir anlam ifade etmesinin ortak ve temel bir nokta olduğu görülür. Bunun yanında tanımların bir bölümünde edat, bağlaç gibi unsurlar; anlamı olmayan, görevli birimler vurgusu yapılarak özel olarak belirtilmiştir.

"Söz" terimi "Türkçe Sözlük"te şöyle tanımlanır: "Bir düşünceyi eksiksiz olarak anlatan kelime dizisi, lakırtı, kelam, laf, kavi." (TDK 2011: 2153). KORKMAZ'da ise "Bir maksadı anlatmak üzere söylenen kelime veya kelimelerden oluşan dizi; toplumsal bir kurum olan dilin kişi tarafından özel olarak kullanılması." (Korkmaz 2007: 198) şeklinde ifade edilir. Görüldüğü gibi, "söz" tek bir sözcük olabileceği gibi birden fazla sözcükten de meydana gelebilir ve bir düşünceyi, maksadı dile getirir. TDK "Türkçe Sözlük"te, "kelime"nin karşılıklarından biri olarak verilen "söz"ün, dildeki genel kullanımı yansıttığı düşünülebilir. Ancak, *söz varlığı* incelemeleri bakımından ikisinin eş anlamlı olmadığını vurgulamak gerekir. "Söz varlığı" da, bir dil bilimi terimi olarak daha özel anlamlı bir şekilde kullanılır. Bu terim Türkçe Sözlük'te şu şekilde tanımlanır: "Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, sözcük hazinesi, kelime hazinesi, kelime kadrosu, vokabüler." (TDK 2011: 2158). KORKMAZ'da ise "söz varlığı/kelime hazinesi", "Bir dilin bütün kelimeleri; bir kişinin veya bir topluluğun söz dağarcığında yer alan kelimeler toplamı." şeklinde tanımlanır (Korkmaz 2007: 144). Öncelikle, yukarıda belirtmiş olduğumuz, "söz" ile "sözcük"ün birbirinin tam karşılığı olmadığı ifadesinden hareketle, "söz varlığı" terimi ile ifade edilenin de doğrudan bir "kelime kadrosu/sözcük hazinesi/kelime hazinesi/kelime dağarcığı" gibi kavramlar olmadığını söylemek gerekir. Bu terimler çeşitli çalışmalarda birbirlerinin yerine kullanılabilir. BANGUOĞLU, "kelime dağarcığı" nı şu şekilde açıklar: "Her dilde anadilden gelen bir temel kelime varlığı bulunur. Daha yeni zamanlarda üretim ve birleşim yolları ile yapılmış veya yabancı dillerden gelmiş kelimelerle birlikte bu varlık dilin kelime dağarcığını meydana getirir. Deyimler, atasözleri vb. de dilin varlıklarındandır." (Banguoğlu 2007: 141). Günümüz söz varlığı incelemelerinde, bu terimin, sözcüklerle

birlikte deyim, atasözü vb. kalıplaşmış ifadeleri de kapsayacak şekilde kullanıldığı ve bu kullanımın gittikçe yaygınlaştığı görülmektedir.

Sözcük bilimi, başlangıçta tek tek sözcükleri konu edinmiş, bu doğrultuda ilerlemiştir. Daha sonraları “yapısalcılık” akımının da etkisiyle dili oluşturan öğelerin birbirleri arasındaki ilişkiler ön plana çıkmıştır (Aksan 2009 I. C: 31; III. C: 14-16). Bu bakış açısıyla, sözcük biliminin alanı olan “söz varlığı”nın kapsamı genişlemiştir. AKSAN, “Bir dilin söz varlığı denince, yalnızca, o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz.” demektedir (Aksan 2006: 8).

Söz varlığı incelemelerinde “söz” denilen kavramın içine nelerin dâhil edildiği, “sözcük” tanımının nasıl yapıldığı gibi noktalar büyük önem taşır. Bu kabuller neticesinde elde edilen verilerin değerlendirilmesi değişebilecektir ve başka çalışmalarla yapılacak karşılaştırmalar da bundan doğrudan etkilenecektir. Bu bağlamda üzerinde durulması gereken ilk nokta *söz varlığı* kavramı ile *kelime hazinesi*, *kelime dağarcığı* vb. kavramlarla neyin ifade edilmek istendiğinin açık olarak belirtilmesidir. Kelime hazinesi, bir metinde yer alan kelimeleri temsil eder. Söz varlığı ise kelime hazinesini kapsar ve bunun yanında diğer söz varlığı unsurlarına dair hazineyi de içerir (Baş 2011: 53).

KURUDAYIOĞLU ve KARADAĞ (2005), sözcük üzerine yapılan tanımları ve bu konudaki bakış açılarını ayrıntılı bir biçimde değerlendirmişlerdir. Temel olarak şekilsel, anlamsal ve bu ikisini bir arada değerlendiren yaklaşımlar bulunmaktadır. Şekilsel bakış açısı, yazıma dayalıdır ve iki boşluk arasındaki ifadeyi *sözcük* olarak kabul eder. Burada ayrı yazılan birleşik sözcükler bir sorun oluşturmaktadır. Birleşik sözcüklerin ayrı ya da birleşik yazılmaları, çeşitli kurallarla belirlenir. Bu durumda birleşik yazılanlar bir “sözcük” olarak kabul edilirken, ayrı yazılanları birbirinden ayırmak gerekecektir. Bu bakış açısındaki en büyük sorunlardan biri, Türkçe gibi eklemeli bir dilin yapısı dolayısıyla, çekim eki almış her sözcüğü ayrı bir kelime olarak değerlendirmek gerekliliğidir. Ayrıca, eş sesli sözcükleri de aynı gösterge olarak değerlendirmek gerekecektir. Sözcüğe anlamsal bakış açısında ise eş anlamlılık ve çok anlamlılık özellikleri, sınırları çizmekte güçlük yaratacaktır. Bunun yanı sıra, birden çok sözcükten oluşup kalıplaşan deyimler de üzerinde durulması gereken bir başka konudur. Anlamsal bakış açısına göre edatlar ve bağlaçlar da incelemelerde devre dışı bırakılabilmektedir. Bu görüşler ışığında KURUDAYIOĞLU ve KARADAĞ, söz varlığı incelemelerinde “sözcük”ün nasıl kabul edilmesi gerektiğine dair şu öneriyi getirirler:

“Çekim unsurları çıkarıldığında, anlam ile biçimin kesiştiği ilk nokta. Kesişme bazen kelime kökünde, bazen kelime gövdesinde bazen de birleşik kelime tabanında gerçekleşebilmektedir. Bu açıdan kelime, anlamı veya görevi bulunan, çekim ekleri ile işlenmeye hazır tabandır. Taban, kök ya da gövde olabileceği gibi birleşik yapılar şeklinde de karşımıza çıkabilir. Taban kavramı kelimenin biçim ve anlam yapısını da birlikte ortaya koymaktadır. Sonuç olarak kelime, zihinde belli bir kavramı karşılayan veya kavramlar arasındaki ilişkiyi sağlayan ve bağlam içerisinde kullanılmaya hazır –çekimlenmemiş- birimlerdir.” (Kurudayıoğlu ve Karadağ: 2005: 295-305).

Bu yaklaşım ile birleşik sözcükler ve deyimler gibi kalıp yapılar "sözcük" tanımının içine dâhil edilmiş; bu yapılar üzerindeki çekim ekleri atıldıktan sonra geriye kalan "taban" söz varlığı incelemesinin ana malzemesi olarak belirlenmiştir. Buradaki tanımın "kelime hazinesi çalışmaları" bakımından yapıldığı unutulmamalıdır. Bir diğer deyişle, bu ifade, "söz varlığı" kapsamındaki "söz"ün tanımıdır.

BAŞ da, “Söz Varlığı Çalışmalarında Kullanılacak Ölçütler” adlı çalışmasında, “sözcük” tanımı ile ilgili yukarıdaki hususlara değindikten sonra, “söz varlığı öğeleri”nin incelemelerde ne şekilde ele alınması gerektiğine dair önerilerde bulunur: “Terimler, yabancı sözcükler ve kalıp sözler, her söz varlığı araştırmasında belirlenmek durumunda değildir. Çalışmanın amaçları doğrultusunda değerlendirilmeye alınabilirler. *Kelimeler, deyimler, atasözleri* ve *ikilemeler* ise söz varlığı araştırmalarında değerlendirilmeye alınmak durumundadır. Çünkü bunlar konuşma ya da yazının temel unsurlarıdır.” (Baş 2011: 52). Bu değerlendirmede ise, deyimlere ek olarak, atasözü ve ikilemeleri oluşturan sözcüklerin de birbirinden ayrılmadan söz varlığı incelemelerinde birlikte ele alınması gerektiği ileri sürülmüştür. Deyimleri oluşturan kelimeleri teker teker açıkladığımızda deyimın ifade ettiği anlamla bağlantı kurulamayacağı söylendikten sonra farklı yapılarıdaki ikilemeler için de şu öneriler getirilmiştir:

“Zarf fiil eki olan –A ile oluşturulan tekrar gruplarından kalıplaşanları dışındakiler ikileme olarak kabul edilmemelidir. Çünkü Türkçedeki her fiil –A ekini alıp tekrar grubu oluşturabilir. Ala ala, vere vere, tuta tuta, kopara kopara, sata sata, silke silke, koşa koşa vb. Bu tür örnekleri kelime olarak değerlendirip fiil kökleri ile listelemek gerekir. Al-, ver-, tut-, kopar-, sat-, silk-, koş- vb.

“m” ünsüzü ile yapılan ikilemeler sözlükte bulunmaz. Çünkü “m” ünsüzünün dışında her harfle başlayan kelime ikileme yapılabilir. *Ateş mateş, balık malık, cam mam* vb. Bu tür sözleri ikileme olarak kabul

etmek ve listelere dâhil etmek gerekir. Çünkü ikilemeyi oluşturan birinci unsur anlamlı ikinci unsur anlamsızdır. Mesela, silgi milgi ikilemesinde, *silgiyi* ayrı bir kelime kabul edersek, *milgiyi* de kabul etmeliyiz. Peki, milgi ne anlama gelmektedir? Anlamsızdır. Bu sebeple bu tür örnekleri birlikte alınıp ikileme olarak değerlendirilmelidir.” (Baş 2011:54).

BAŞ (2011)'ın "söz varlığı çalışmalarında kullanılacak ölçütler"e dair getirdiği bu açıklamalar da, terimin kapsamının belirlenmesi bakımından önemlidir. Yapılan değerlendirmeler göstermektedir ki, terimin kapsamı belirlenirken şekilsel ve anlamsal çeşitli ölçütleri bir arada göz önünde bulundurmamak gerekmektedir.

"Söz varlığı" konusunda Türkiye'de akla ilk gelen isimlerden biri Doğan Aksan'dır. Ülkemizde yapılan söz varlığı çalışmalarının büyük çoğunluğunda Doğan Aksan'ın "Türkçenin Söz Varlığı" adlı eseri referans gösterilmekte ve buradaki sistem esas alınmaktadır. Bu alanda önemli çalışmaları bulunan AKSAN, eserinde söz varlığının içerdiği öğeleri şu şekilde belirlemiştir: Temel sözcükler, atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözleri (kalıp sözler), kalıplaşmış sözler, terimler, yabancı ve çeviri öğeler (Aksan 2006: 26). Temel söz varlığı, dildeki eskiden beri yerleşmiş çekirdek sözcük hazinesini, yabancı ve çeviri öğeler ise dile dışarıdan giren unsurları ifade eder. Dildeki kalıplaşmış yapıdaki unsurların da "söz varlığı öğeleri" içerisinde değerlendirildiği görülmektedir. Bu incelemenin bundan sonraki kısmında "söz varlığı öğeleri" terimi, AKSAN (2006)'ın belirlemiş olduğu bu öğeleri ifade edecektir.

2. Söz Varlığı Üzerine Yapılmış Çalışmalar

"Söz varlığı" terimi, dil incelemesi bakımından geniş bir kapsama sahiptir. Bir dilin, bir dönemin, bir lehçenin, belli bir türdeki eserlerin, bir metnin, bir yazarın, bir zümrenin söz varlığı üzerine incelemelerde bulunmak mümkündür. Nitekim incelediğimiz çalışmalar da bu çeşitliliği göstermektedir. Çeşitli kapsamlardaki sözlükler, doğrudan söz varlığı ile ilgilidir. Dil alanında metin incelemesi şeklinde yapılan çalışmalara metne ait sözlük/dizin eklenerek söz varlığına da yer verilmiş olmaktadır. Bunun yanında "söz"ler üzerine yapılmış her incelemeyi söz varlığıyla ilişkilendirmek mümkündür. Burada bu şekildeki çalışmaların hepsinden bahsetmek mümkün değildir, konumuzla doğrudan ilgili de değildir. Burada doğrudan söz varlığı incelemesini konu edinen, *söz varlığı analizine* dayalı çalışmalardan bahsedilecektir. Diğer bir deyişle, söz varlığı incelemesini asli bir yöntem olarak kullanan incelemeler söz konusu edilecektir. Eğitim Bilimleri alanında yapılmış söz varlığı çalışmaları da bir hayli fazladır. Bu incelemede eğitim bilimi alanındaki

çalışmalara yer verilmemekle birlikte, yöntem ve içerikleriyle "Türk Dili ve Edebiyatı"yla örtüşen araştırmalar da incelemeye dâhil edilmiştir.

Söz varlığı çalışmalarını içeriklerine ve yöntemlerine göre çeşitli başlıklar altında topladık. "Söz varlığı öğeleri"ne bir bütün olarak ya da çalışmanın kapsamına göre genişletilmiş şekilde yer verenleri bir grupta topladık. Karşılaştırmalı söz varlığı çalışmalarını ayrı bir başlıkta bir arada verdik. Bazı söz varlığı çalışmaları, incelenen malzemenin sözlerinin genel bir dökümünü içermektedir. Bunları da "genel söz dökümüne dayalı çalışmalar" başlığıyla gösterdik. Bu tarzdaki çalışmaların bir kısmında çalışmaya kelime grupları da eklenmiştir. Bu çalışmaları ayrı bir başlıkta göstermek yerine bu grup içerisinde değerlendirdik. Söz varlığı incelemesinin bir bölümü de "şekil bilgisi" bakımından yapılmıştır. Bu kapsamdakileri de "şekil bilgisine dayalı çalışmalar" başlığında verdik. Diğer bir grup da "tematik söz varlığı çalışmaları"dır. Bu gruplardan bazılarını kendi içinde Türk dilinin tarihi dönemleri üzerine yapılanlar, Türkiye Türkçesi üzerine yapılanlar, çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılanlar şeklinde konularına göre ayırarak gösterdik. Bununun yanında çalışmaları, yüksek lisans ve doktora ayrı ayrı olmak üzere tezler, makale ve kitaplar şeklinde tasnif ettik.

2.1. "Söz Varlığı Öğeleri"ne Yer Veren Çalışmalar:

Bu grupta sadece Türkiye Türkçesi üzerine yapılmış çalışmalar tespit edilmiştir.

Yüksek lisans tezleri:

GÜL, Zülküf. (2008). Fakir Baykurt’un Yılanların Öcü Romanındaki Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.

HASIRCI, Sevil. (2008). Türkçenin Sözvarlığı Açısından Gazetelerin İncelenmesi (Cumhuriyet, Hürriyet, Sabah). Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TÜRK BEN, Tuncay. (2012). Ömer Seyfettin Hikâyelerinde Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bozok Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yozgat.

Doktora Tezleri:

BAŞ, Bayram. (2006). 1985-2005 Yılları Arasında Çocuk Edebiyatı Sahasında Yazılmış Tahkiyeli Metinlerin Söz Varlığı Üzerine Bir Araştırma. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

OKUYAN, Hülya Yazıcı. (2006). Türkçenin Söz Varlığı Açısından Fakir Baykurt'un Romanları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

MANGIR AKSU, Mediha. (2009). Osman Cemal Kaygılı'nın Eserlerindeki Sözcük Varlığı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

Aşağıdaki tezde incelenen metnin konusuna bağlı olarak "söz varlığı öğeleri"ne "dini terminoloji" eklenmiştir. Tezin diğer bölümlerinde anlam bilgisi bakımından da inceleme yapılmıştır:

ESATOĞLU, Ahsen. (2011). Ahkâm-ı 'Akâ'id'in Söz Varlığı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Makaleler:

BAŞ, Bayram. (2012). Türk Masallarının Söz Varlığı Üzerine Bir Değerlendirme. Milli Folklor. S: 93, 125-134.

2.2. Karşılaştırmalı Çalışmalar:

Türk dilinin tarihî dönemleri ile lehçeleri arasında ya da lehçeler arasında karşılaştırmalı söz varlığı incelemeleri bulunmaktadır. Bu çalışmalarda, çalışmanın kapsamına göre ses bilgisi, şekil bilgisi, anlam bilgisi gibi yönlerden karşılaştırmalar yapılmıştır.

Yüksek Lisans Tezleri:

ARSLAN, Sevilay. (2007). Mir Yakup Duwlatof'un Oyan Kazak İsimli Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

HARMANDA, Sümeyra. (2008). Günümüz Türkmen Türkçesinin Kelime Hazinesi ile Eski Türkçenin Kelime Hazinesinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KÜÇÜKMEHMETOĞLU, Ömer. (2010). Musa Carullah Bigiyef'in Dîvân-I Hâfız İsimli Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

BÜYÜKKILIÇ, Songül. (2011). Rızaeddin Fahreddin'in Ahmet Midhat Efendi Adlı Eserinin Kelime Hazinesi Bakımından İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

SUBAŞI, Özüm. (2012). Codex Cumanicus ile Kırgız Türkçesinin söz varlığı bakımından karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

TANYERİ, Yavuz. (2012). Türkmen Türkçesi ile Divanü Lûgat-İt Türk'ün Söz Varlığı Açısından Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

Doktora Tezleri:

ATMACA, Emine. (2011). Eski Oğuz Türkçesinden Türkiye Türkçesine Söz Varlığındaki Değişmeler ve Anlam Olayları. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

TOPAL, Erol. (2012). Karahanlı Türkçesi Kur'an tercümesi ile Yeni Uygur Türkçesi Kur'an Tercümesinde Dinî Söz Varlığı: Karşılaştırmalı İnceleme. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış, Ankara.

Makale:

ÖNER, Mustafa. (7-8 Aralık 2006). Başkurtça Söz Varlığı Üzerine Notlar. Cengiz Han ve Oğullarının İcraatlarının Türk Dünyasındaki Akisleri, İstanbul Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul. [ÖNER, Mustafa. (2011). Türkçe Yazıları. İstanbul: Kesit Yayınları, 351-360.]

ÖNER, Mustafa. (25-30 Eylül 2007). K. K. Yudahin Sözlüğüne Göre Kırgızcanın Söz Varlığı. II. Uluslararası Büyük Türk Dili Kurultayı, Ankara. [Öner, Mustafa. (2011). Türkçe Yazıları. İstanbul: Kesit Yayınları, 341-350.]

ÖNER, Mustafa. (2007). Ortak Türkçe Söz Varlığı Denemesi (Dede Korkut Fiilleri Üzerine). *Tunca Kortantamer İçin*. Ege Üniversitesi Yayınları: 6., 447-464. [ÖNER, Mustafa. (2011). Türkçe Yazıları. İstanbul: Kesit Yayınları, 283-300.]

ÖNER, Mustafa. (9 Ekim 2008). Bugünkü Kıpçak Türkçesi Ortak Söz Varlığı Denemesi-Seyfi Sarayı'nın Fiilleri Üzerine. Kazan Törki Lingvistika Mektebi: Traditsiyeler hem Perspektivalar Uluslararası Konferansı, Tataristan Bilimler Akademisi G. İbrahimov Dil, Edebiyat ve Sanat Enstitüsü, Kazan. [ÖNER, Mustafa. (2011). Türkçe Yazıları. İstanbul: Kesit Yayınları, 309-340.]

KARAHAN, Akartürk. (2009). İlk Türk Lehçeleri Sözlüğü: Dīvānu Luġāti't-Türk'te Lehçelerin Söz Varlığına Bir Bakış. Turkish Studies. Vol.: 4/4, 650-691.

KARACA, Oktay Selim. (2011). Çağdaş Türk Lehçelerinin Söz Varlığındaki Ortaklığa Karşılaştırmalı Bir Bakış. Turkish Studies. Vol.: 6/1, 1379-1390.

CİN, A., Tokay, Y. (2012). Bengü Taşların Söz Varlığı ile Türkiye Türkçesi Ağzlarının Söz Varlığının Karşılaştırılması. Turkish Studies. Vol.: 7/1, 653-703.

2.3. Genel Söz Dökümüne Dayalı Çalışmalar:

Bu kısımdaki çalışmalar, incelenen malzemenin sözlerinin genel bir dökümü şeklindedir. Aşağıdaki tezlerde metinlerin sözlük ve dizinleri oluşturulmuş, ayrıca bunların bir kısmında sıklık dizini, ekler dizini gibi eklere yer verilmiştir:

Tarihi dönemler üzerine yapılanlar:

Yüksek Lisans Tezleri:

KARATAŞ, Mustafa. (2005). Fuzûli'nin Türkçe Divanı'nın Söz Varlığı. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

VURGUN, Melike, Baki Divanı'nda söz varlığı, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2006.

DEMİRYÜREK, Hatice. (2012). Atabetü'l-Hakayık'ın Gramatiksel Bağlam ve Sıklık Sözlüğü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.

TOMBUL, Arife Ece. (2013). Nevâyî Ve Fuzûli'nin Leylâ İle Mecnûn Mesnevilerinin Karşılaştırmalı Sıklık Sözlüğü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Türkiye Türkçesi üzerine yapılanlar:

Yüksek Lisans Tezleri:

YILMAZ, Zeynep. (2010). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "19'uncu Asır Türk Edeyatı" Adlı Kitabının Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ONARAN, Zeynep. (2011). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Romanlarının Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Aşağıdaki tezin de büyük bir kısmını metinlere ait dizin oluşturmakla birlikte, çalışmanın bir bölümünde kavramlar tasnifi yapılmıştır:

KIR, Ebru. (2009).Yahya Kemal Beyatlı’nın Nesirlerinde Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Makale:

ERGÜZEL, M., KİRİK, E. (2012). Sait Faik Abasıyanık’ın Hikâyelerinin Söz Varlığı Üzerine. Turkish Studies. Vol.: 7/4, 51-68.

Çağdaş Türk lehçeleri üzerine yapılanlar:

Yüksek Lisans Tezleri:

GÜLSÜN, Arife. (2006). Ayaz İshaki'nin İki Hikâyesinde Söz Varlığı: “İke Yöz Yıldan Son İnkraz” ve “Zindan”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ÖZMEN, Özlem. (2006). Alimcan İbrahim'in Kazak Kızı Romanında Söz Varlığı (Giriş-Metin-Dizin). Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ÖZÇOBAN, Şule. (2011). Tölögön Kasımbekov'un Cetilgen Kurak Adlı Eserinin Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Eserin Söz Varlığı Üzerinde İncelemeler. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Makale:

ÖNER, Mustafa. (1998). Muhtar Evezov’un Jetim Hikâyesinde Dil (Söz Dökümü Üzerinde Yorumlar). Ege Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi. 9, 27-90.

DURGUT, Hüseyin. (2005). Romanyalı Türk Sair Mehmet Niyazi'nin Sağış Adlı Şiir Kitabının Söz Varlığı Üzerine Yorumlar. Karadeniz Araştırmaları Dergisi. 6, 108-119.

Kelime gruplarına yer veren çalışmalar:

UYŞAL, Aylin. (2007). Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Edebiyat Üzerine Makaleler”inde Kelime Grupları ve Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

DURMAZ, Canan. (2008). Yunus Emre Divanı’nda ve Risaletü’ n-Nushiyye’de Kelime Grupları ve Söz Varlığı. Yayımlanmamış

Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

ERTUĞRUL, Elif. (2008). Fuzuli Divanı Söz Varlığı, Kelime Grupları, Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya 2008.

GÜLTEKİN, Gül. (2008). Bâkî Divanı'ndaki Kelime Grupları ve Söz Varlığı, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya..

YILBIR, Şule. (2010). Zâtî Divân'ındaki Kelime Grupları ve Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

2.4. Şekil Bilgisine Dayalı Çalışmalar: Yüksek Lisans Tezleri:

KOT, Yasemin. (2009). Ahmet Rasim'in "Şehir Mektupları" ve "Romanya Mektupları"nda Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa.

PARLAK KALKAN, Gülşah. (2009). Yavuz Bülent Bakiler'in "Seninle" Adlı Şiir Kitabının Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

GÖGEBAKAN, Ceren. (2010). Yavuz Bülent Bakiler'in Duvak Adlı Şiir Kitabının Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.

KARAKAŞ, Dilek. (2013). Kazak Türkçesinde Yansıma Yoluyla Ortaya Çıkan Söz Varlığı. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Aşağıdaki tezlerde, şekil bilgisi incelemesinin yanı sıra, anlam bilgisi bakımından da kimi özelliklere değinilmiştir. Ayrıca sözcük sayıları ve istatistikleri üzerinden değerlendirmelerin yapıldığı ayrı bir bölüm bulunmaktadır.

SOLDERE, Gülsüm. (2001). Abdurrahim Karakoç'un Lirik Şiirlerinde Kelime Dünyası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

GÖRMÜŞ, Yudum. (2003). Yunus Emre'nin Kelime Dünyası. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

AVŞAR, Funda. (2004). Ahmet Hâşim’in Şiirlerinde Kelime Dünyası. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Doktora Tezleri:

UZUN SANCI, Demet. (2010). Ahmet Hamdi Tanpınar’ın “Saatleri Ayarlama Enstitüsü” Adlı Eserinin Sözvarlığı ve Eserin Sözcükbilim Açısından İncelenmesi. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

2.5. Tematik Çalışmalar:

2.5.1. Tek bir konu alanı etrafındaki çalışmalar:

Yüksek Lisans Tezleri:

TURANGİL, Ahmet Hamdi. (2007). Kazak Türkçesinde "Deve" İle İlgili Söz Varlığı ve Metinler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

GEN, Sıla. (2009). Harezmi Türkçesinden Kazakçaya Hayvanlarla İlgili Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.

DURMUŞ, Hava. (2011). Kazak Türkçesinde At İle İlgili Söz Varlığı ve Metinler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.

OLİEVA, Alfira. (2012). Ahıska Kültürü ve Temel Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

PEKACAR, Bekir Yavuz. (2012). Divânü Lügati't-Türk'teki Kültür Kelimeleri İle Saha Türkçesinin Kelime Hazinesinin Karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

YÜNCÜ, Didem. (2013). Buddhist Çevre Eski Uygur Türkçesi Metinlerinde Asli Söz Varlığı İncelemesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Doktora Tezleri:

EGRO, Genciana Abazi. (2001). XX. Yüzyılda Türkiye Türkçesinde 'Çağdaşlaşma' Ve 'Kadın' Kavramlarıyla İlgili Söz Varlığında Görülen Değişmeler. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

ŞEN, Serkan. (2007). Orhon, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun.

MOLDALİEVA, Nurgül. (2010). Kırgız Türkçesinin Sağlıkla İlgili Söz Varlığı, Yayınlanmamış Doktora Tezi Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

OROZOBAEV, Mayrambek. (2010). Kırgızcadaki İslam Dışı Geleneksel İnanç ve İnanışlarla İlgili Söz Varlığı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

TOKYÜREK, Hacer, (2011). Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm Terimleri. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Makale:

ÖZŞAHİN, Murat. (2013). Kıpçak Söz Varlığında Mevsimler. Turkish Studies. Vol.: 8/4, 1187-1196.

5.2. Bir bütün olarak tematik yöntemi kullanan çalışmalar: Yüksek Lisans Tezleri:

ÇAKMAK, Cihan. (2010). Türkmen Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

DEMİRHAN, Ahmet. (2011). Karakalpak Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

YURDAKUL, Ebru. (2011). Karaçay-Malkar Türkçesi Konu Çözümlemeli Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

ŞİRİN, İzzet. (2014). Uygur Sivil Dokümanlarının Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Aşağıdaki tezde de tematik inceleme yer almakla birlikte, metinlere ait sözlük verilmiş, ayrıca sözcük türleri bakımından da tasnif yapılmıştır:

ÖZÇALIŞKAN, Ebru. (2006). Ahmet Muhip Dranas'ın Söz Varlığı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Doktora Tezleri:

ÖZŞAHİN, Murat. (2011). Başkurt Türkçesi Söz Varlığı. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Makale:

ÖNER, M., KAYA, M.Y., ÖZŞAHİN, M. (22-24 Nisan 2005). Lehçe-i Tatarî'nin Söz Varlığı Üzerine Bir İnceleme. Altınorda ve Varisleri II: Uluslar arası Konferansı'nda sunulan bildiri. Ayaz Tahir Türkistan İdil-Ural Vakfı, İstanbul. [Öner, M., Kaya, M. Y., Özşahin, M. (2010). Lehçe-i Tatarî'nin Söz Varlığı Üzerine Bir Deneme. Uçenye Zapiski Tavriçeskogo Natsional'nogo Universiteta im. V.İ. Vernadskogo. Nauçnyy Jurnal Seriya "Filologiya. Sotsialnie Kommunikatsii". 23 (62) No. 3, Simferebol, 9-19.]

Kitap:

USER, Hatice Şirin. (2009). Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları (Söz Varlığı İncelemesi). Konya: Kömen Yayınları.

Sonuç:

Çok çeşitli konularda "söz varlığı" çalışmaları yapılmıştır ve yapılmaktadır. Bu çalışmalarda vurgulanan amaçları şu şekilde sıralayabiliriz:

- Söz varlığı öğelerini belirlemeye yönelik çalışmalar, her biri dilin zenginliğini oluşturan bu öğelerin kullanımlarını ve özelliklerini ortaya koymayı amaçlar.

- Belirli bir yazar ya da eser(ler) üzerinden yapılan çalışmalarda, üslupla ilgili sonuçlara varmak başlıca amaç olarak vurgulanmıştır.

- Bir dönem ya da lehçe üzerinden yapılan çalışmalarda, ilgili alanın düşünce ve yaşam tarzını ortaya koymak; eş zamanlı ya da art zamanlı karşılaştırmalarla söz varlığındaki değişimleri, paralellikleri göstermek öne çıkan amaçlardır.

- Söz varlığı araştırmaları, sözlüklere doğrudan katkı sağlayacak materyaller olarak görülmektedir.

Amaca bağlı olarak incelemelerde kullanılan yöntemler de değişmektedir. Genel söz dökümünün yapılması, karşılaştırmalı yöntem, tematik inceleme, şekil bilgisi ya da anlam bilgisi yönünden inceleme, ele aldığımız söz varlığı araştırmalarında en çok başvurulan yöntemlerdir. Bu yöntemlerden birkaçını bir arada bulandıran çalışmalar da mevcuttur.

KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan. (2006). *Türkçenin Sözvarlığı*. Ankara: Engin Yayınevi.
- AKSAN, Doğan. (2009). *Her Yönüyle Dil (Ana Çizgileriyle Dilbilim)*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BANGUOĞLU, Tahsin. (2007). (8. Basım). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- BAŞ, Bayram. (2011). Söz Varlığı Çalışmalarında Kullanılacak Ölçütler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 29: 27-61.
- ERGİN, Muharrem. (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- GENCAN, Tahir Nejat. (2001). *Dilbilgisi*. İstanbul: Ayraç Yayınevi.
- KORKMAZ, Zeynep. (2007). *Gramer Terimleri Sözlüğü*. (3. Basım). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- KURUDAYIOĞLU, M., KARADAĞ, Özay. (2005). Kelime Hazinesi Çalışmaları Açısından Kelime Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, C:25, 2: 293-307.
- TDK, Türkçe Sözlük. (2011). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

ÇEK YAPISALCILARININ FELSEFİ VE ESTETİK KAYNAKLARI*

Aydın GÜLER**

Öz

Çek Yapısalcılığı, 20. yüzyılın en önemli edebi eleştiri teorilerinden biridir. Faaliyetlerini özellikle 1926-1948 yılları arasında sürdüren Çek Yapısalcıları, teorilerini ortaya koyarken felsefi ve estetik temellerini belirli dayanaklara oturtmuşlardır. Bu dayanaklar, Kant'ın estetik özerklik düşüncesi, Hegel'in tarihsel bilinç ve diyalektik fikri, Husserl'in fenomenolojisi, Durkheim'in sosyoloji anlayışı ve avangart sanat uygulamalarıdır. Bu çalışmada da adı geçen kaynaklar incelenmiştir.

Abstract

Czech structuralism is one of the most important theories of the 20th century literary criticism. Continuing operations between 1926-1948 in particular Czech Structuralists, philosophical and aesthetic foundations of the theory have placed their revealing specific basis. On this basis, Kant's idea of aesthetic autonomy, Hegel and the dialectical idea of historical consciousness, Husserl's phenomenology, Durkheim's sociological concept and avant-garde art applications. This study is conducted in said foundations.

Giriş

Prag Okulu veya Prag Dilbilimi Okulu adlarıyla da bilinen Çek Yapısalcılığı, 20. yüzyıl edebi eleştiri teorileri ve ekolleri arasında önemli bir yer tutmaktadır. Çek Yapısalcıları, edebi eleştiri teorileri, dilbilim,

---

* Bu çalışma “Çek Yapısalcılığı Üzerinde Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tezinden yola çıkılarak yapılmıştır.

**Arş. Gör., Balıkesir Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

sesbilim, göstergebilim gibi alanlarda çalışmışlardır. Terry Eagleton ve David Carter'ın haksız bir tesbiti olarak Rus Biçimcilerinin devamı olarak görülmeleri (Eagleton 2003: 86) (Carter 2006:35) gerçeği yansıtmamaktadır.

Çalışmalarını temel olarak 1926-1948 yılları arasında yürüten Çek Yapısalcıları, bu zaman dilimi içinde bir topluluk olarak hareket ederken, daha sonrasında ise ya düşüncelerinde değişikliklere gitmişler ya da topluluktan ayrı olarak bireysel çalışmalara yönelmişlerdir.

Saussure'un dilbilim üzerine görüşlerini, yapısalcılık kavramıyla sistemleştirilen Çek Yapısalcıları, iletişim dili ile sanat dilini ayırma konusunda önemli mesafe kat etmişlerdir. Çek Yapısalcılığı 1926'da Vilém Mathesius (1882-1945), Jan Mukarovsky (1891-1975), Bohuslav Havranék (1893-1978), Bohumil Trnka (1895-1984) ve Jan Rypka (1885-1968) gibi Çek bilim adamlarının yanı sıra Sovyetlerden kaçan Roman Jakobson (1896-1982), Sergey Karsevsky (1884-1953), Nikolai Trubetskoy (1890- 1938) gibi isimler Çek Yapısalcılığının kurucuları arasındadır.

Çek Yapısalcılığının Felsefi ve Estetik Kaynakları

Çek Yapısalcıları, kuramsal kavramlarını ve dille ilgili prensiplerini geliştirirken pek çok kaynaktan faydalanmıştır. Şunu unutmamak gerekir ki, Çek Yapısalcılığı, tek bir felsefi düşüncenin doğal sonucu değil; pek çok farklı düşünceyi ve düşünce iklimini barındıran karmaşık bir yapı olarak görülmelidir.

Her şeyden önce, birbirine zıt gibi görülen Kant'ın ve Hegel'in felsefe anlayışlarını içeren düşünsel akımlar ve bu düşünsel akımların birbiriyle olan ilişkileri Çek Yapısalcılığının düşünsel zeminine büyük bir dinamizm sağlamıştır. Tezatlık oluşturmalarına karşın, söz konusu düşünceler arasında uyumlu bir bütünlük gözlenmektedir. Kimi zaman birbirine karşıt bir görüntü veren bu bakış açıları, birbirinden ayrı parçalar hâlinde anlamlı bir şekilde bir dağılım göstermektedir. O yüzden, Çek Yapısalcılığını irdelerken bütüne bakıldığı gibi, parçaların da aynı özenle irdelenmesi gerekmektedir.

Çek asıllı Avusturyalı Karşılaştırmalı Araştırmacısı Peter V. Zima'nın *Modern Edebiyat Teorilerinin Felsefesi* adlı eserinde belirttiğine göre Çek Yapısalcılığı'nın felsefi ve estetik kaynakları 5 maddede toplanmıştır. Bunlar;

Kant'ın estetik özerklik düşüncesi

Hegelci diyalektik ve tarihsel bilinç anlayışı

Edmund Husserl'in fenomenolojisi

Emile Durkheim'in sosyolojik anlayışı

Avrupa avangart sanat anlayışı ve fütürizm.

Görüldüğü Immanuel Kant, Friedrich Hegel ve Emile Durkheim gibi aydınlanma devri filozofları ile modern düşünce dünyasının biçimlenmesinde önemli yeri olan Edmund Husserl gibi filozoflar, Çek Yapısalcılığının felsefi ve estetik zeminine katkıda bulunmuşlardır.

Kant'ın Estetik Anlayışı ve Estetik Özerklik (aesthetic autonomy) Düşüncesi

Kant, eleştirel felsefenin babası olarak kabul edilir. Doğu Prusya'nın Königsberg (Kaliningrad) kasabasında doğdu. Hep burada yaşadı. On bir çocuklu ailenin dördüncü çocuğuydu. Collegium Federicianum'daki öğreniminden sonra, 1740'ta, üniversiteye girdi. Burada Newton fiziğini ve Christian Wolff'un (1679-1754) öğrencilerinden Leibniz üzerine dersler aldı. 1746'da babasının ölümü üzerine para kazanmak için üniversite eğitimi sırasında birkaç yıl öğrencilere özel dersler verdi. 1755 tarihinde doçent derecesi aldıktan sonra üniversitede çeşitli sosyal bilimler alanlarında dersler vermeye başladı. Kant başlangıçta fizik ve astronomi alanında yazılar yazdı. 1755 yılında "Evrensel Doğal Tarih ve Cennetlerin Teorisi" adlı eserini yazdı. 1770 yılında Königsberg'de mantık ve metafizik kürsüsüne atandı. 1770'ten sonra Hume ve Rousseau etkisiyle eleştirel felsefesini geliştirdi. 12 Şubat 1804'te Königsberg'te öldü (Trousson 1993-94: 420).

Kant'ın eserleri şunlardır:

- 1) Saf Aklın Eleştirisi- 1781
- 2) Gelecekte Bir Bilim Olarak Ortaya Çıkabilecek Her Metafiziğe Prolegomena- 1783
- 3) Ahlâk Metafiziğinin Temellendirilmesi- 1785
- 4) Pratik Aklın Eleştirisi- 1788
- 5) Yargı Gücünün Eleştirisi- 1790
- 6) Salt Aklın Sınırları İçinde Din- 1793
- 7) Ahlâk Metafiziği- 1797 (Trousson 1993-94: 420-421)

Kant'ın estetik kavrayışını anlamaya çalışmadan önce genel olarak felsefi bakış açısına bakmak daha sağlıklı olacaktır.

René Descartes (1596-1650) ile başlayan töz kavramı, akli temele alarak varlığın kanıtına erişen bir düşünceyi içermekteydi. “Cogito ergo sum” yani “Düşünüyorum o halde varım.” sonucuna ulaşan Descartes, akli özneleştirip onun varlığını hem garanti altına almış hem de meşrulaştırmıştır.

Descartes’ı takip eden Gottfried Leibniz (1646- 1716) de töz kavramından yola çıkarak “monad” adını verdiği “edim”lerin ruhani özü diyebileceğimiz kavramı öne sürmüştür. Leibniz’in bu görüşleri devirde büyük bir etki uyandırmıştır. Christian Wolff’un da düşüncelerini bu yönde kurması, daha sonra bu bilgilerin Kant’a kadar ulaşmasını sağlamıştır. Unutmamak gerekir ki modern estetik üzerine yazı yazan araştırmacılar sıklıkla bunun tarihinin başlangıcını ya Alexander Gottlieb Baumgarten’a (1714-1762) ya da Kant’a atfetmektedirler. Bu iki düşünür de Leibniz’in tezlerinin ağır etkisi altındadırlar (Brown 1967: 76).

Ne var ki, Kant, her ne kadar Descartes’in düşüncesine bu denli aşına olsa da ona karşı çıkmayı da ihmal etmemiştir. Descartes’la başlayan düşünme yollu varlık kanıtı, Kant’ın kaleme aldığı “*Kopernik Devrimi*”nde idealist bir rüya olarak değerlendirilmiştir. Çünkü Kant, bilinci bir varlık yani kalıcı özne değil, sadece mantıksal bir özne olup gerçeklere refakat eden bir eşlikçi durumda görmektedir. Kopernik Devrimi’nde bu konuya değinen Kant, “*Anlama yetisi (a priori) yasalarını doğadan almaz, onları doğaya buyurur.*” ve “*Bilgilerimizin nesnelere değil de nesnelere bilgilerimize uyduğunu düşünsek nasıl olur?*” (Kant 2011: 72) cümleleriyle düşüncelerinin özünü yansıtmaktadır. Böylece Kant, düşüncelerinin ve eleştirel yaklaşımının temelini aklın varlığını sabitlemek değil, yetilerinin sınırlarını belirlemek üzerine kurmuştur.

Kant, temel felsefi düzenini ortaya koymak adına eleştiricilik prensibini benimsemiştir. Eleştirici girişimin çıkış noktasını ikili aşamada sunmak mümkündür: akıl, ürünlerinin bir bölümünde bilimin yolunu takip etmiştir. Öte yandan metafizik; tezlerin çarpıştığı, birbirini çürüttüğü bir savaş sahasına benzemektedir (Trousseau 1994:420). O halde bu tip bir bilgidен vazgeçilemez, çünkü bu sorular-dünyanın bir başlangıcı var mıdır sorusu örneğindeki gibi- akıl tarafından ortaya atılmaktadır.

Deneyin sınırlarını aşan bilgileri oluşturma konusundaki çabaların sınırlanacağı gerçek yargılama, aklın güçlerinin sınırlarının belirlenmesiyle yapılacaktır. Aklın bu tür bir özneleştirisi, yasallığı kabul edilecek olan bazı istekleri ile yanıtıcı ve temelsiz nitelenecek istekleri arasında bir ayırım çizgisi çizme aracı taşıyacaktır.

Öyleyse, eleştiricilik metafiziğin eleştirisi ile başlamaktadır: önce metafizik soruların zorunlu olarak nasıl üretildiğinin bilinmesi, ardından da nesnelere konusunda aklın bilgi yargılarını dile getirme hakkının belirlenmesi söz konusu olacaktır. Çelişmezlik ve özdeşlik prensiplerini baskın biçimde kullanan Kant, Saf Aklın Eleştirisi eseriyle birlikte Kant eklemeleriyle birlikte akılcılık diye adlandırılacak bir kuram oluşturur. Bilimsel akılcılık ve metafizik akılcılık birbirinden dikkatli biçimde ayrılmalıdır.

Bilimsel akılcılık, metafizik akılcılıktan uzak dursa da metafizik akılcılık, bilimsel ussalığın yöntemlerini kullanmaya devam eder. Bu yöntemlerin kullanımı da *Pratik Aklın Eleştirisi* adlı eserinde ortaya konmuştur.

Saf aklın eleştirisiyle güvence altına alınan doğa yasaları sistemi ile pratik aklın temellendiği özgürlük aracılığıyla yasa koyma ve mevcut yasalar arasındaki uyum sorunu da Kant'ın üçüncü eleştirisi olan Yargı Gücünün Eleştirisi eserinin merkezinde yer alır. Bu eleştiri, başlı başına bir alan oluşturmasa da ilk iki eleştirideki uyumun sağlanacağı ve amaçlılık kavramının kullanımının sınırları ve çıkış noktasının incelenmesi konusunu içermektedir (Trousseau1994:420).

Kant estetiğine ilişkin genel bir nitelemede bulunmak gerekirse, onun bir “beğeni eleştirisi” olduğu söylenebilir. “Olgu”dan hareket eden bir düşünür olan Kant, “güzel”de de yine olgunun kendisinden yola çıkmakta ve onun, bizim bilgi yetilerimiz bakımından nasıl mümkün olduğunu soruşturmaktadır (Altuğ 1989: 13).

Taylan Altuğ'un Kant'ın Estetiği isimli eserinde işaret ettiği üzere “Bir nesnenin ya da bir sistemin varlığı ancak onların tasarısı veya bir amaç oldukları düşünülerek anlaşılabilir. Sonrasında bu nesnelere amaçlılığın karakterlerini sergilerler.” (Altuğ 1989: 34) Doğa, bilişsel varlıklar kümesidir; anlama yetisi ve akıl yetisinin yargı gücü ile uyumu sonrasında anlaşılabilir. Öte yandan bir de hayal gücü kavramından bahsetmek gerekmektedir. Hayal gücü, entelektüel bir köken olarak, farklı bilişsel kategorileri yeniden düzenleyen, harmanlayıp yeni bir uyum ortaya çıkararak yetenek olarak görünmektedir.

Nesneleri duygu yönünden görebilmekle, yargı gücü, her mantıklı varlık için bilişsel ve kavram veya form olarak düşünmemiz gereken genel olarak “deneyim”den ve her ahlaki varlık için genel olarak deneyim’den ayırt edilmiş bir deneyim alanını bize sunmaktadır. Böylece önümüze, kendinden başka bir şeye indirgenemez olan, öz hâlinde de diyebileceğimiz, estetik duygunun biricikliğinde gerçek anlamını bulan;

insaniliği içerisindeki insan deneyimi alanı açılmış olur (Taylan 1989: 39).

Kant, “Güzelin Analitiği”nde bu deneyimi bağımsız ve indirgenemez bir durum olarak konumlandırmaktadır. Kant’a göre “güzel”in alanı olan sanat, kendi içsel amacına ve kendi başına var olma hakkına sahiptir. Anthony C. Genova’nın *Kant’ın Güzellik Yargularının Transendental Çıkarımı* adlı makalesinde belirttiği üzere “Güzel’in ve sanatın var oluşu, teorik ya da pratik bir amaçla asla birleşmez. Sanat eserinin konusunu siyasal ve öğretici konulara çekmeye çalışan Gottsched gibi bazı Aydınlanma Çağı filozoflarının görüşlerini de kabul etmez” (Genova 1972: 467). Çünkü güzel’in ve sanatın amacı, bizzat kendileridir.

Estetik duygu, hayal gücünün bağlayıp birleştirdiği tasarımların harmanlanması niteliğindedir. Bu harmanlamanın sonunda oluşan tasarımların özne merkezli olması, öznenin algısına bağlı olduğuna göre güzel, somut, kişisel ve biricik olması gerekmektedir.

Güzelliğin yargısı öznenin algısı ve kavrayışı olduğuna göre, bu yargıya varılmasını sağlayacak olan kıstaslar hoşlanma ve hoşlanmama kıstasları olmalıdır. Kant’a göre hoşlanma duygusu “Nesnede hiçbir şeyi belirtmez; öznenin kendisinden ve tasarımın kendisini etkileme biçiminden edindiği bir duygudur bu.” şeklinde açıklanmalıdır. O halde belli oluyor ki güzellik fenomen olarak kurulan nesneden değil, nesneyi algılama biçiminden edindiğimiz bir duyguya bağlıdır (Altuğ 1989: 41).

Doğa, donandığı a priorieler vasıtasıyla bilgisel amaçlılığı işaret etmektedir. Ancak estetik nesneyi karakterize eden formal amaçlılığı Kant, “amaçsız amaçlılık” olarak adlandırır. Aynı zamanda sanat eserinin özsel karakteristiğini de veren bu paradoksal nitelemenin formülasyonu da şudur: “Güzel, nesnede amaç tasarımından bağımsız olarak algılandığı ölçüde, nesnedeki amaçlılık formu’dur.” (Altuğ 1989: 73) Öyleyse güzel/sanat, kendiliğinden güzellik ögesine sahipse ve var olmak için herhangi bir amaç taşımıyorsa burada herhangi bir bilgi içeriğine rastlamamız imkânsızdır. Çünkü Kant, kanun olmadan kanuna uygunluğu, birlik kuralları olmadan bir birliği, kesin bir amaç olmadan amaçlılığı ve deneyimin estetik hükmüyle sonuçlanan hükmü düşünmekteydi (Genova 1972: 465). Daha da kısa söylemek gerekirse sanattan kavramsal bilgi çıkarılamazdı.

Genel olarak Kant’ın güzel’e ilişkin düşüncelerini şöyle ifade etmek de mümkündür:

Beğeni, bir nesneyi veya o nesneyi tasarlama tarzını, herhangi bir ilgiden bağımsız olarak hoşlanma veya hoşlanmama ile yargılama yetisidir. Bu tür bir hoşlanmanın nesnesine de güzel denir.

Güzel, kavramsız bir biçimde tümel olarak hoş giden şeydir.

Güzel, bir amaç tasarımıından bağımsız olarak nesnede algılandığı ölçüde, bir nesnedeki amaçlılık formu'dur.

Güzel, kavram olmaksızın bir zevkin nesnesi olarak bilinen şeydir.

Görüldüğü üzere Kant'ın işaret ettiği güzellik kavramı herhangi bir zihinsel faaliyetle açıklanamamaktadır. Açıklanamadığı için de akli kategorilerin dışında tutulması gerekmektedir. Güzellik, eğer sadece estetik duygulanmayı tetikliyorsa, kendine has bir alan yaratır: estetik özerklik.

Estetik özerklik kavramını bunun için kullanan Kant, güzelliğin nesnel boyutlarının olmayışı nedeniyle onu kavramsallığın dışına itmektedir. Yani güzel olan bir şey, kendi doğası gereği güzel olduğuna göre, güzelde nesnel gerçeklikler aramanın da anlamı olmayacaktır. O halde sanatsal ve estetik faaliyetler, estetik özerklik çerçevesinde değerlendirilmelidir.

Sonuç olarak Kant, dünya felsefe tarihinin en önemli isimlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Kant'ın estetik üzerine düşünceleri pek çok sanatçıyı, eleştirmeni sanat felsefecisini doğrudan etkilemiştir.

Kant'ın güzel ve güzellik üzerine düşüncelerinin temel noktasını kategori dışılık oluşturmaktadır. Bu düşünceden hareketle, Kant güzeli ve güzelliği insan bilinci içinde ancak nesnel sınırların dışında olarak tanımlanmıştır. Güzelliğin bilişsel karşılığının olmaması, güzeli zihinsel faaliyetler içinde bir özerkliğe ulaştırmıştır. Kant, buna da estetik özerklik adını vermiştir. Estetik özerklikte herhangi bir amaç bulunmamaktadır. Amacın kendisi de söz konusu amaçsızlıktır.

Hegelci Diyalektik ve Tarihsel Bilinç Anlayışı

Georg Wilhelm Friedrich Hegel (1770-1831), felsefe tarihinin en önemli filozoflarından. Hegel'in öne sürdüğü düşünceler, kendisini destekleyen Francis Bradley (1846-1924), Max Stirner (1806-1856), Jean Paul Sartre (1905-1980), Karl Marx (1818-1883) gibi filozofların yanı sıra, kendisine karşı çıkan Søren Kierkegaard (1813-1855), Friedrich Wilhelm Nietzsche (1844-1900), Arthur Schopenhauer (1788-1860), Martin Heidegger (1889-1976), Friedrich Wilhelm Joseph Schelling

(1775-1854) gibi filozoflar, Hegel'in önemini ve felsefeye olan etkisini daha da açık hale getirmiştir.

Hegel 27 Ağustos 1770 tarihinde Stuttgart şehrinde doğmuştur. Memur bir ailenin çocuğu olan Hegel, üniversitede Tübingen'de ilahiyat bölümünü bitirmiştir. Sonrasında çeşitli şehirlerde felsefe öğretmenliği yaptıktan sonra da akademik camiaya geri dönmüştür. 1820'den ölümüne kadar da Berlin Üniversitesi'nde estetik üzerine dersler vermiştir (Flaccus 2011:100). Hegel'in şahsiyetine dair pek fazla bir kanı bulunmamakla birlikte genelde huzursuz, sıkıcı, sıradan ve hissizlik derecesinde soğukkanlı olduğu bilinmektedir (Flaccus 2011:100). 1831 yılında da kolera hastalığından vefat etmiştir.

Hegel, yazdığı *Tinin Görüngübilimi, Tarih Felsefesi, Doğa Felsefesi, Hukuk Felsefesinin Prensipleri* gibi eserlerle oldukça üretken bir filozoftur. Bu eserlerde felsefede pek çok kavramı yeniden tanımlama ve yeni kavramlar oluşturma yolunda ilerlemiştir. Söz konusu bölümümüzde biz de Hegel'in düşünce dünyasına değil, Çek Yapısalcılığı'nı etkileyen diyalektik tarih anlayışını inceleyeceğiz.

Soracağımız ilk soru şudur: Diyalektik nedir? Diyalektik, gerçekliği ve onun çelişmelerini incelemeye yarayan ve bu çelişmeleri aşmayı sağlayan yolları aramayı öngören akıl yürütme yöntemi, bir diğer adıyla eytişimdir. Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Ansiklopedisi* adlı eserinde diyalektik kavramını tanımlarken "*Doğayı, toplumu ve düşünceyi karşıtlıklarının çatışması ve aşılmasıyla durmaksızın devindiren ve geliştiren süreçtir.*" (Hançerlioğlu 1993: 120) ifadelerini kullanmaktadır. Söz konusu kavram, bilindiği üzere ilk kez bir Antik Çağ düşünürü olan Herakleitos tarafından günümüzdeki anlamına çok yakın bir şekilde kullanılmıştır (Hançerlioğlu 1993: 121). Herakleitos, diyalektiğin temel unsurları olan "tez, antitez, sentez" kısımlarına çok değinmemekle birlikte, bir kavramın ya da bir olgunun gelişiminin içerdiği zıtlıklar ve bu zıtlıkların birbiriyle ilişkisine bağlı olduğunu ifade etmiştir.

Hegel'i değerli kılan en önemli düşünce zemini, tarih incelemesinde de belirli bir felsefe ve mantık metodolojisine dayanmasıydı. Hegel, felsefi çıkarımlarında diyalektik esasını benimsemiş ve bunu kendine bir düşünce biçimi haline getirmiştir.

Hegel'in diyalektik adını verdiği bu yöntemde düşünme soyut ve tümel bir kavramla başlamaktadır. Bu ilk aşama tezdır. Daha sonra tez, bir nevi çelişkiye yol açar. Bu çelişkiye antitez adı verilir. Birbirine çelişik iki fikirden üçüncü bir kavram çıkar. Çelişik iki fikrin bir nevi uzlaşısından doğan bu fikre de sentez adı verilir (Cevizci 1997: 322).

Tarihi diyalektik bakış; tez, antitez ve sentez düşüncesinin tarihe uygulanması anlamına gelmektedir. Bunu gerçekleştirmek için tarihi olgulara bakmanın temel yolu onları bir nesne ve akışı devam eden bir bütünlük olarak ele almaktır. Nitekim Hegel de aynen böyle yaparak tez, antitez ve sentez üçlüsünü tarihe uyarlamıştır¹⁹.

Afşar Timuçin de Felsefeye Giriş adlı eserinde bu konuya değinerek “Hegel aralıksız dönüşen bir evren fikri geliştirir, bu gelişim diyalektik bir gelişimdir ve varlığın tüm katlarında ya da alanlarında sav, karşısav ve bileşimden oluşan üçlü bir dönüşüm şemasını izler.”(Timuçin 2010: 148)ifadesine yer vermektedir.

Bu şekilde işaret edildiği gibi tarihin belirli amaçları vardır. Kendini diyalektik yolla geliştiren, düzenli bir akış halindeki tarihin temel amaçlarından biri bütün tikelleri kendi içerisinde eriterek bir genele ulaştırmaktır (Bayar 2004: 246). Bu bakış açısı Nietzsche ve Foucault tarafından sert eleştirilere tutulmuştur.

Tarihin bir diğer ve asıl amacı özgürleşmektir. Genel ve mutlak hâlini alması, özgürleşmek içindir. Çünkü Hegel’in bakış açısında tin, mutlaklaşma yoluna girdiyse bunun tek sebebi özgürleşmektir (Bayar 2004: 246).

Hegel’in tarihi diyalektik üzerine görüşlerinin sanata tatbik edilişi, kendini Estetik adlı eserinde göstermektedir. Hegel, Estetik adlı eserinin başında “*İnsanın hedefi, tabiatının kanunu durmadan geliştirmek, durmadan sonsuzluğa yürümektir.*”(Hegel 1936: 5) ifadesine yer vermektedir. Bu ifadeden hareketle Hegel, sanatı insan ruhunun gelişmesi adına bir aşama olarak görmektedir. Ona göre sanat, ruhun madde üzerinde şekil bulmasıdır (Hegel 1936:6). Bir diğer deyişle, sanat, madde olarak şekillenmiş ruhun ta kendisidir. Hegel’in bu düşüncesinde Friedrich Schiller’in (1759-1802) derin bir etkisi bulunmaktadır. (Flaccus 2011: 105)

Hegel, sanatı temelde beşe ayırmaktadır: mimari, heykeltıraşlık, resim, müzik ve şiir (Hegel 1936: 15). Hegel, bu sanatlara sırasıyla değinerek mimariden şiire kadar açıklama yapmıştır. Bu açıklama sonunda da sanatın birinci sanat olan mimariden son sanat olan şiire maddeyi azaltarak ruhaniye doğru ilerlediğini işaret etmiştir.

¹⁹ Ayrıntılı bilgi için bkz: J.O. Wisdom, Hegel’s Dialectic in Historical Philosophy, Philosophy, Vol.15, No.59, 1940

Mimarın taşı, heykeltıraşın mermeri ya da tuncu, ressamın renkleri, müzisyenin sesleri kullanarak ortaya koyduğu sanat, şairin elinde hayallerin işlenmesiyle ortaya çıkmaktadır. Hegel'e göre müzik maddi malzemenin az olması diğer sanatlara üstün olsa da hayalleri ve düşünceleri tam olarak yansıtamamaktadır. Öte yandan sözün düşünceleri ve hayalleri tam olarak ifade etmesi nedeniyle en eksiksiz sanat dalı şiiirdir.

Söz konusu yönlerden bakacak olursak, sanat dahi kendi içinde bir tekâmül içermektedir. Bu da sanatın çeşitli yönleriyle devinimsel olduğunu göstermektedir. Sanat bir diyalektiğe, bu diyalektik vasıtasıyla da gelişmeye açık bir tavır göstermektedir.

Aslına bakarsak, Hegel'in estetik üzerine görüşlerini üç noktada toplamak mümkündür:

1) Sanat, insan ruhunun maddeleşmiş halidir. Sanat, insan aklının en üst düzeyde faaliyeti olarak kabul edilebilir. Hegel'in dikkatle incelediği Shakespeare'in Kral Lear adlı oyununda da bu görülmektedir. Kral Lear oyununda merak unsuru arttırılarak kullanılmıştır (Flaccus 2011: 107). Bu oyunda trajedi, tutku ve duyguyla desteklenmektedir. Kral Lear'in üzerinden gelişim ve değişim temalarına geçiş yapılır. Söz konusu temaların, insan ruhundan kaynaklanıp, sahne performansına dönüştüğünü görürüz.

2) Hegel için tikel olanla evrensel olanın harmanlanması estetik ilgiyi oluşturmaktadır (Flaccus 2011: 111). Hegel'in, bu ifadeyle kastı edebiyata uygulandığında bir romandaki karakterin belirli bir oranda tip özelliği göstermesi gerektiği sonucuna varılmaktadır. Özelinde karakter niteliği taşıyan ancak sergilediği davranışlarla da tip kategorisine uyabilecek kahramanlar, okurda estetik ilgiyi uyandırmaktadır.

3) Bir sanat eseri somut şekilde anlamlı olmalıdır. Sanat, insanın hayatını daha değerli, geniş ve anlamlı kılmaktadır. Somut bir işleyiş ideallığı ve daha geniş konuların belirgin duygusunu verir (Flaccus 2011: 112). Bu bağlamda sanat, Mısır piramitleri gibi sembolik nesnelere değil; Yunan heykelleri gibi, Verlaine'ın dizeleri gibi anlaşılır biçimde olmalıdır. Söz konusu sanat eserinin görünümü ve içeriği birbirine uyduğunda ortaya uyumlu bütünlük çıkacaktır.

Sonuç olarak Hegel, tarihsel bilinç görüşüyle, insanlığa dair bir kronoloji öngörmüştür. Devinimsel, canlı olan diyalektik süreci, insanoğlunun değişim sürecini ayakta tutmaktadır. Diyalektik sürecinin getirdiği canlılık, etkisini sanat üzerinde de göstermektedir. Bu diyalektik süreç içerisinde sanat maddeden ruhaniye doğru ilerlemektedir.

Edmund Husserl'in Fenomenolojisi

Fenomenoloji (görüngübilim) Eski Yunanca'da "görünüş" anlamına gelen *phainomenon* sözcüğü ile bilim anlamına gelen *logos* sözcüğünden türetilmiş felsefe terimidir (Güçlü 2003: 611). Farklı bir çözümleme ve indirgeme yöntemi kullanarak bilince ve bilinç yaşantısına dair özlerin yani fenomenlerin bilgilerine ulaşmayı amaçlayan, temeli Edmund Husserl tarafından atılmış felsefe anlayışıdır.

Felsefe tarihinde görüngübilim terimi ilk kez Alman düşünür J.H. Lambert (1728- 1777) tarafından kullanılmıştır. Söz konusu terim her ne kadar Kant ve Hegel tarafından kullanılmış olsa da kullanımlar arasında farklar bulunmaktadır. Kant, tasarımlar arasındaki ilişkiler üstüne inceleme anlamında kullanırken, Hegel için fenomenolojinin anlamı Tinin Görüngübilimi yapıtından anlaşıldığı kadarıyla, bilincin diyalektik gelişimi içinde geçtiği evrelerin metafizik bakımdan açıklığa kavuşturulmasıdır (Güçlü 2003:611).

Öte yandan, fenomenoloji bir psikolojik inceleme midir, mantıksal bir inceleme midir, yoksa ikisinden de tamamen bağımsız mıdır? Çeşitli çok anlamlılıklara rağmen, mantıksal incelemelerin genel eğilimi, fenomenolojinin bir psikolojik inceleme biçimi olduğudur (Russell 2010: 130). Husserl, fenomenolojiyi, düşünmenin deneysel edimlerini incelemenin psikolojiye, anlamlar arasındaki mantıksal ilişkileri yöneten yasaları incelemenin mantığa ve bu iki alan arasındaki gizemli bağlantıyı incelemenin fenomenolojiye ait olduğunu kabul etmiştir (Russell 2010: 131). Bu bakımdan Husserl, fenomenolojiyi bütün bilimlerin *a priori* (deney öncesi bilgi) temellerini inceleyen bilim olarak ele alır; dolayısıyla da fenomenoloji *philosophiaprimum*, yani ilk felsefe adını alır. Emel Koç da "*Fenomenoloji Bilim Midir?*" adlı makalesinde "*Fenomenoloji kritik bir öz bilimidir. Fenomenolojinin göz önünde bulundurduğu fenomenler, öz fenomenleridir. Öz fenomenleri real bir karaktere sahip değildir. Bu fenomenler kritik bir tavra, yani naif ve doğal olmayan refleksiyonlu bir tavra ihtiyaç gösterirler, bu fenomenolojik bir tavrıdır.*" (Koç 1993: 75) ifadesini kullanmaktadır

René Descartes (1596- 1650), düşünce yollu varlık tanımını ontolojik kanıt yoluyla yapmış ve "*cogito ergo sum*" (Düşünüyorum, o halde varım.) sonucuna ulaşmıştı. Descartes'la başlayan bu düşünme temelli varlık kanıtı önce Kant için "idealist bir rüya" adını almıştır.²⁰

²⁰ Ayrıntılı bilgi bkz. Karatani, Kojin, Transkritik (Çev. Erkan Ünal), Metis Yay. İstanbul, 2006

Çünkü Kant, bilinci bir varlık yani kalıcı özne, sadece mantıksal bir özne olup gerçeklere eşlik eden bir refakatçi olarak düşünüyordu. Husserl ise, Descartes'ın "*ego cogito*" (Düşünüyorum.) fikrini öznel alana taşıyarak *ego cogito cogitatum* (Bir şeyi düşünüyorum.) cümlesiyle düşünen özne ve nesne arasında bir bağ kurarak fenomenolojiyi aradığı sağlam bilgi temeline oturtmuştur. Aranan bu temele ulaşmaktaki fenomenolojinin birincil amacı, bilinen eski metafiziği aradan çıkararak somut gerçekliklere yönelmek olmalıdır. Böylece felsefeye yeni bir başlangıç yapılabilecektir.

Husserl'in temellendirdiği şekliyle görüngübilim yöntemi ancak adım adım, ağır ağır, çoğunlukla da sancılı bir süreçten geçirilerek uygulanan bir felsefe yöntemidir (Güçlü 2003: 612). Çünkü Husserl, herhangi bir nesnenin görünüşe gelmesini ve algılanmasını zihinsel sürecin bir başarısı olarak görmektedir. Bilinç akışı içinde ve bilinç akışı yoluyla, kalıcı bir nesne bir şekilde verilmişliğe getirilir. Bu sebeple Husserl, nesnellığı bilinç tarafından kurulmuş bir şey olarak yorumlar. Husserl, bu yorumlamayı yapmak için bütün bağıntıların izini sürmeyi ve aydınlatıcı bir çözümleme yapmayı içeren indirgeme yöntemini kullanmaktadır.

Husserl, tüm bunlardan bahsederken uygun yöntem olarak Transendental Estetik'i kullanır. Transendental Estetik, Kant'ın Saf Aklın Eleştirisi adlı eserindeki "*Kopernik Devrimi*" yazısında bahsedilir. Kopernik, Dünya merkezci astronomi görüşünü terse çevirmiştir. Yani Güneş'in Dünya'nın çevresinde değil, Dünya'nın Güneş'in çevresinde döndüğünü ifade etmiştir. Transendental Estetik'te ise nesne merkezlikten akıl merkezçiliğine dönüşü vurgulanmaktadır. Bir diğer deyişle önemli olan, aklın nesneyi nasıl algıladığı ve söz konusu görünümü bilinçte nasıl şekillendirdiğidir.

Transendental sözcüğü şüpheli bir tavrın yalnızca şüphe ettiği şeyi varsayarsa anlamlı olduğunu göstermeye yönelik bir akıl yürütme biçimine işaret edebilir; böylece eğer şüphelinin argümanı anlamlıysa, o zaman yanlıştır veya sadece anlamsızdır. Oysaki transendental felsefe, transendental akıl yürütmenin aksine, öznellik ve öznellik içinde yer alan ve bir şeyler deneyimlemeden önce bile sahibi olduğumuz kısıtlı, özel bilgiler anlamına gelen "sentetik a priori" bilgiyi göz önüne alarak bilginin anlamını ve olanağını açıklama çabasıdır (Russell 2010: 133).

O halde tüm bunlar bir araya getirildiğinde varılacak sonuç şu olmalıdır: Varlık, kendi varoluşuyla değil; zihindeki görünümüyle var olur. Zihnin a priori temelleriyle ve empirik (deneysel) bilgileriyle şekillenen varlık, aklın algılayış biçimiyle kendini dışa vurur.

Sonuç olarak, Husserl, felsefe için yeni ve objektif bir dayanak noktası oluşturmanın peşindedir. Husserl, transendental açılımlar aracılığıyla felsefenin merkezine aklı ve aklın algılayışını koymuştur. Husserl'in "*Bir şeyi düşünüyorum*" (*ego cogito cogitatum*) ifadesi, zihnin dünyayı algılayışında nesnenin de önemli bir yere sahip olduğunu, nesne üzerinden varlığın kanıtı yolunda olduğunu göstermektedir.

Émile Durkheim'in Sosyoloji Anlayışı

Émile Durkheim, dünyanın en önemli sosyologlarından. 1858-1917 yılları arasında yaşamış olan Durkheim, sosyolojide kullanılan işlevselciliğin kurucusu olmasının yanı sıra, yapısalcılık, sosyo-dilbilim ve postmodernizm gibi alanlarda da otoritelerce büyük bir saygınlıkla anılan bir bilim adamıdır (Marshall 1999: 164).

1879'da École Normale Supérieure'e kabul edilen Durkheim, önemli bir filozof olan Henri Bergson (1859- 1941) ve sosyalist siyasetçi Jean Jaurés (1859-1914) ile sınıf arkadaşıdır. Burada Gabriel Monod (1844- 1912) ve Fustel de Coulanges (1830- 1889) adlı iki tarihçi, tarihin kesin sonuçlar verebilecek bir bilim dalı olduğunu öne sürmüşlerdi (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi: 1864). Bu tarihçilerin bakış açısı pozitivism açısından Durkheim'i da etkilemiştir.

École Normale Supérieure'u bitirdikten sonra çeşitli liselerde felsefe öğretmeni olarak görev yapmış, 1887 itibariyle akademik camiaya Bordeaux Üniversitesi'yle girmiştir.

Durkheim, birbirinden önemli yazılar ve eserler kaleme almıştır. Bu eserler içerisinde, sosyoloji biliminin temel taşlarından Sosyolojik Yöntemin Kuralları, İntihar ve Din Hayatının Birincil Şekilleri eserlerini sayabiliriz.

Durkheim, bu eserlerde topluma duygusal olarak değil bir nesne olarak bakmıştır. Sosyolojinin çeşitli bulguları elde etmesi için toplumsal olguyu tekrar incelemiştir.

Ona göre, bireylerin dışında var olan davranış, düşünüş ve duyuş tarzları bulunmaktadır. Söz konusu davranış, düşünüş ve duyuş tarzları toplumsal olguyu oluşturmakta ve insan üzerinde bir baskı kurmaktadır. Birey, toplumsal olgulara uyduğu sürece herhangi bir baskı hissetmez ancak toplumsal olguların dışına çıkmaya çalıştığında zorlanır. Bu yüzden aileler de çocuklarını toplumsal olgular ışığında eğitir (Durkheim 2004: 49). Toplumsal olguların kural oluşturma, birlik sağlama, dayanışma gibi işlevleri bulunmaktadır.

Durkheim'a göre dayanışma, sanayi öncesi ve sanayi sonrası olarak ikiye ayrılmaktadır. Sanayi öncesi dönemde "mekanik" dayanışma, kişilerin ortak ve zorunlu inançlar tarafından bastırıldığı, insanların zorla birbirlerine benzetilmelerine dayanan bir dayanışmadır. Sanayi sonrası dönemde ortaya çıkan "organik" dayanışma ile iş kolları oluşmuş ve bireylerin birbirine uyum sağlama zorunluluğu ortadan kalkmıştır. Uyum, her parçanın diğer parçaya muhtaç olmasından kaynaklanır (Türk ve Dünya Ünlüleri Ansiklopedisi: 1865). Bir diğer bakış açısıyla, mekanik dayanışmaya uymayan bireyler, mutlak cezalar görünürken organik dayanışmada aslanan, cezadan önce ortaya çıkan zararın onarılmasıdır.²¹

Durkheim'a göre toplumun birey üzerindeki etkisini gösteren bir faktör de intihardır. İntiharların belirli zamanlarda toplumsal bir istatistik oluşturduğu zamanlar vardır ve Durkheim bu zamanlara "intihar akımları" adını vermiştir. İntiharlar, Durkheim'a göre üç tip özellik göstermektedir: Toplumla bağların zayıf olmasından kaynaklanan *egoist* intihar, toplum değerlerine aşırı değer vermekten kaynaklanan *altruist* intihar, değişen değerlerden meydana gelen değer yokluğundan kaynaklanan *anomie* intihardır (Dönmezer 1984: 40-41).

Durkheim, din ve inanış ile ilgili konulara da toplumsal olgu açısından bakmaktaydı. Bir klanın bir toteme tapmasında, o totemin klanın sembolü olmasının önemli rolü vardı. Klanlardaki bireyler, böylece hem inanç ihtiyacını gideriyor, hem de belirli bir ritüel nedeniyle topluma katılmış oluyordu.

Durkheim'ın hayatı boyunca yaptığı en önemli işlerden biri de 1897'de kuruluşuna destek verdiği *L'Année sociologique* dergisidir. Bu dergi, çok geçmeden Fransa'nın en prestijli sosyoloji dergisine dönüşüp Durkheimcı düşünce okulunun merkezi hâlini aldı. Durkheim da 59 yaşında geçirdiği felç sonucu ölene kadar bu dergiyi düzenli olarak çıkarmıştır (Marshall: 1999: 164).

Görüldüğü gibi Durkheim, araştırmalarında birey üstüçülük, toplumsal olgular, intihar ve nedenleri, ahlak ve din sosyolojileri üzerinde önemli görüşler ortaya koymuştur. Bu görüşler ülkemizde de Ziya Gökalp'i etkilediği gibi, uluslararası düzeyde pek çok sosyologun görüşlerine de temel teşkil etmiştir.

---

²¹ Ayrıntılı bilgi için bkz: Aslantürk Zeki, Amman, Mehmet Tayfun, *Sosyoloji*, Çamlıca Yayınları, İstanbul 2008

Avrupa Avangart Sanat Anlayışı ve Fütürizm

Avangart, kelime anlamı itibariyle askeri bir terimdir ve öncü anlamına gelmektedir (Ünler 1998: 304). Bu kavram Türk ordu sistemindeki “akıncılar”ı andırmaktadır. Bu kavram, savaş alanlarında geriden gelen birliklere güvenli yollar açmak, yeni cephele açarak düşmanı şaşkırtmak, düşmanın kurmuş olabileceği tuzakları imha etmek, gerekirse bu amaç için kendini feda eden askerleri belirtiyordu. 1830-1840’lı yıllarda siyasi bir anlam kazanan kavram, daha sonrasında da ütopyaları, erişilmesi zor hedefleri anlatmak için kullanılmıştır. Askeri terminolojiden sanatsal terminolojiye geçen kavram, detaylarda farklı noktalara işaret etse de anlamın özünde ilk anlamını korumuştur.

İlk kez ütopyacı sosyalist St. Simon’un çevresinde kullanılmaya başlanan bu sözcük, toplumu dönüştürmek için en etkili yolun sanat olduğu inancını ve bu anlamda sanata verilen görevi ifade eden bir nitelik kazanır (Şen 2006: 18). O halde ortaya çıkan soru, sanatın neyin öncüsü olduğudur.

İnsanın yüz yüze kaldığı savaş, adaletsizlik gibi sorunlar tüm acımasızlığıyla topluma egemen olurken, gerçekliğin verdiği acıyı kurgusal bir dünyada hafifletmenin ve bir gerçeklikten kaçış aracı olarak sanatı yüceltmenin anlamsızlığına, dahası ahlak dışılığına dikkat çekmek isteyen avangart, insanı algıladığı şeyin gerçekliği konusunda kuşku duymaya çağırır. Bu noktada sanat-hayat ayrışmasına yol açan tüm kültürel dizgeyi ve sanat kurumunu bir bütün olarak dışlama yoluna gitmektedir. Bunun altında, avangartın, sanatın özünde ideolojik olan doğasını keşfetmiş olması yatar (Şen 2006: 23).

Avangartların bakış açısından bakarsak, sanatın rolü, var oluş sebebi topluma yol göstermektir. Bu yüzden sanat, toplumun yaşayışını, kültürel köklerini, yaşam pratiklerini iyi kavramak zorunda ve şimdiye bakarak geleceğin nasıl olacağını öngörmeli ve halka anlatmalıdır.

Avangart sanatın temel karakteristik özellikleri vardır. Bunlar arasında belli başlıcaları şunlardır:

Geleneğin sanatına karşı yürütülen mücadelede en ön saflarda olmak

Sanatta yeni ürünler ortaya koymak, yenilikleri savunmak

Yeni estetik düşünce ve fikirler yaratmak

Kendilerinden sonra gelecek sanatçılara geleneklerden kurtulmuş olmanın rahatlığını sağlamak

Geleneğin gölgesinde yüksek bir sanat anlayışı oluşmuş toplumlarda, burjuvazi tekelindeki sanat zevkini halkın bütün katmanlarıyla paylaşmak

Geleneksel sanat anlayışının kendilerini dışlayacağını bilmelerine karşın bu durumu kabul edip avangart sanatın eninde sonunda mutlak zafere ulaşacağına inanmak.

Saydığımız tüm bu özellikleri göz önüne alarak, avangart sanatın belleği boş veren, yok sayan ve geleneği tüketip geleneğin üzerinde tahrip edici bir yönü olduğunu görmekteyiz. Bu yıkıcılık kendini bitimsiz bir yenilik çabasıyla göstermektedir. Sürekli yeni şekiller icat edilmeli; icat edilen yeni şekil halk tarafından tam olarak sindirilmeden, kavranmadan yerine başka bir şekil getirilmelidir. Çünkü herhangi bir sanat formunun kurallarının oluşması ve gelenek hâline gelmesi avangart sanatın istediği son şeydir.

Avangart sanatın içerisinde mantık ve prensip olarak birbirinden çok ayrı akımlar bulunur. Bunların çoğu şimdıcilik (nowism), şu ancılık (presentism), makinecilik (machinism), şeycilik (thingism), dikeycilik (verticalism) gibi hemen hemen hiç duyulmamış ya da pek az bilinen akımlardır (Artun 2011: 45). Ancak avangart sanatın içerisindeki iki akım (Dadaizm ve Fütürizm) bu akımlar içerisinde en fazla bilinenlerdir.

Fütürizm, yirminci yüzyılın başlarında İtalya’da Marinetti’nin öncülüğünde ortaya çıkmış devrimci bir edebiyat akımıdır. Adını “futurum” (gelecek zaman)dan almış, edebiyattan başka plastik sanatlar ve resimde de yenilikçi isteklerle kendini ortaya koymuştur (Aytaç 1999: 196).

Fütürizm, Filippo Tomasso Marinetti(1878-1944) öncülüğünde güzel sanatlar alanında başlamıştır. Marinetti’nin yazdığı *Manifesto du futurisme* (Fütürizmin Manifestosu), *Manifesto tecnico della letteratura futurista* (Fütürizmin Teknik Manifestosu) 1912’de edebiyata aktarılmıştır.

Akımın en önemli özelliği geçmiş ve çağdaş sanat mirasını, kültürü ve moral (ahlaki) değerleri reddetmektir (Marinetti 1981: 251). Marinetti, Fütürizmin Teknik Manifestosu adlı eserinde reddedişe değinir: “Sözdizimine, noktalamaya, sıfata, zarfa hayır!” (Marinetti 1981: 251) Fütüristler, sembolistler ve ekspresyonistler gibi, gerçekçiliğe karşıt bir duruş belirlemişlerdir. Onlar için aslolan yeniliktir. Geleceğin sanatını dinamizm kavramı üzerine inşa etmişlerdir. Marinetti’nin ifadesi dinamizme verilen değeri şöyle anlatmaktadır: “Edebiyat şimdiye dek dalgın hareketsizliği, kendinden geçişi ve uykuyu övdü. Biz, saldırgan

devingenliği (dinamizmi), hummalı uykusuzluğu, koşuyu, ölüm perendesini, şamarı ve yumruğu yücelteceğiz.” (Marinetti 1981: 251) Bu yüzden fütürist şiirlerde teknoloji, makine, sanayi kentleri, makineleşen insan portrelerinin bulunması hiç de tesadüf değildir.

Fütürizmin doğduğu zamana, düşünce değerlerine ve topluma bakış açısına baktığımızda, belirli üretim biçimine varmış bir Batı dünyası görürüz. Batı'nın sıkı sıkıya sarıldığı tutucu bir akılcılık, Fütürizmin oluşmasını sağlayan tepkileri doğurmuştur. Bir diğer deyişle, Fütürizm, Avrupa düşünce hayatının temel yapı taşlarından Akılcılık fikrini hedef alarak kendini beslemiştir.

Marinetti'nin fütürizm yolunda bir sonraki adımı Fransızca yazdığı *Futurist Mafarka* adlı romandır. Bu roman, söz konusu akımın başyapıtı haline gelmiştir. Gürsel Aytaç'ın belirttiği üzere “*Önsözünde eserini büyük kundakçı yazarlara adadığını belirten Marinetti, bunun hem lirik bir şarkı hem bir lirik destan, hem macera romanı hem de dram olduğunu söyler.*” (Aytaç 1999: 196)

Marinetti, manifestosunu yayımladıktan sonra, 1914'te Rusya'ya gider ve bunun üzerine fütürizm yazılarının Rus basınında da yer bulmaya başladığını görürüz. Özlem Parer, *Rus Biçimciliği ve Şklovski* adlı eserinde “*Rus edebiyatında fütürizmin ortaya çıkışı 1910 yılının Nisan ayında Hakimler Kapanı I'in yayımlanmasıyla gerçekleşir.*” ifadesini kullanmaktadır (Parer 2004: 41). Bunu takip eden zamanda Rus manifestosu *Genel Zevke Bir Şamar* (1912) yılında D. Burluk (1882-1967), W.W. Chlebnikov (1885-1922), A. J. Kruçonik (1886-1968), W.W. Mayakovski (1893-1930) tarafından imzalanmıştır (Aytaç 1999: 196-197). Fütürizm kavramı Ruslar arasında gelecekçiler anlamına gelen “*Budetliyanе*” olarak kullanılmıştır.

Rus edebiyatında özellikle Mayakovski'nin şiirleriyle ivme kazanan Fütürizm, yaygınlaşmamış ve yine Mayakovski'nin ölümüyle sona ermiştir. Yine de Fütürizmin etkisi, söz konusu dönemde Rus edebiyatçıların bu yeni akımla hesaplaşmaları veya etkisi altında kalmalarından; bir diğer deyişle Fütürizmin oluşturduğu tepkiden anlaşılmaktadır.

Avangart sanat, 20. yüzyılın en önemli sanat anlayışlarından. İçerikleriyle, farklılıklarıyla ve hatta farklı olma güdüsüyle sanat akımları içinde önemli bir yer almıştır. Avangart sanatçıların kurallara gösterdiği aykırılıklar, sanatın gidişinde, kaderinde önemli değişikliklere neden olmuştur.

SONUÇ

Çek Yapısalcılığı, felsefi ve estetik kaynaklarını saydığımız bu beş unsurdan almıştır. Bunların ilki olan Kant'ın estetik özerklik fikri, temelini kavramsızlığa, amaçsızlığa ve beğeniye dayandırmaktadır. Hegel'in tarihsel bilinç ve diyalektik fikri özgürleşmeye, gelişmeye atıfta bulunur. Hegel'e göre, diyalektiğin temel mantığı olan tez-antitez-sentez üçlüsü yardımıyla tarihsel gelişimin duraksamadan devam ettiği görülmektedir. Bunun bir yansıması olan sanat da tekâmülünü materyalli halden soyut hale giderek göstermektedir. Husserl'in fenomenoloji anlayışında, varlığın nesnenin algılanma sürecinin merkezde olduğu görülmektedir. Durkheim'ın sosyoloji anlayışının temelinde ise toplumsalcılık yatmaktadır. Bu toplumsalcılık düşüncesinden hareketle, toplumsal iş bölümü, organik bağlar ele alınmaktadır. Son olarak, avangart sanat hareketi ise bünyesinde durmak bilmeyen bir hareket, yenilik düşüncesi barındırmaktadır.

Çek Yapısalcıları, düşüncelerini oluştururken kaynak aldıkları bu önemli ekolleri kendi düşünceleri için temel dayanak haline getirmişlerdir. Sayıp özetlediğimiz bu estetik ve felsefi kaynaklar, Çek Yapısalcıları için olduğu kadar genel anlamda entelektüelite boşluğunu gidermek için de önemli kaynaklardır.

KAYNAKÇA

- ALTUĞ, Taylan. (1989), Kant'ın Estetiği, İstanbul, Pavel Yayınevi.
- ARTUN, Ali. (2011), Sanat Manifestoları Avangart Sanat ve Direniş, İstanbul, İletişim Yayınevi.
- ASLANTÜRK, Zeki; AMMAN, Mehmet Tayfun. (2008), Sosyoloji, İstanbul, Çamlıca Yayınları
- AYTAÇ, Gürsel. (1999), Genel Edebiyat Bilimi, İstanbul, Papirüs Yayıncılık.
- BAYAR, Işıl. (2004), "Tarih Anlayışları Bakımından G. W. F. Hegel, F. Nietzsche ve M. Foucault", Ankara, Hacettepe Üniversitesi Fakülte Dergisi, C.21, s.245-252.
- BROWN, Clifford. (1967), "Leibniz and Aesthetic", Philosophy and Phenomenological Research, Vol.20, No.1, s.70-80.
- CARTER, David. (2006) Literary Theory, Harpenden, Pocket Essentials.
- CEVİZCİ, Ahmet. (1997), Felsefe Sözlüğü, Ankara, Ekin Yayıncılık.
- DÖNMEZER, Sulhi. (1984), Sosyoloji, Ankara, Savaş Yayınevi.

- DURKHEIM, Émile. (2004), *Sosyolojik Yöntemin Kuralları*, İstanbul, Bordo Siyah Klasik Yayıncılık.
- EAGLETON, Terry. (2003), *Literary Theory*, The University of Minnesota Press.
- FLACCUS, Louis William. (2011), *Sanatçılar ve Düşünürler*, İstanbul, Kapı Yayınları.
- GENOVA, Anthony C. (1972), “Kant’s Transcendental Deduction of Aesthetical Judgments”, *The Journal of Aesthetics And Criticism*, Vol.30, No.4, s.459-475.
- GÜÇLÜ, Abdülbâki. (2003) , *Felsefe Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- HABİB, M.A.R . (2005), *A History of Literary Criticism*, Oxford, Blackwell Publishing.
- HANÇERLİOĞLU, Orhan. (1993), *Felsefe Ansiklopedisi*, İstanbul, Remzi Kitabevi.
- HEGEL, George Wilhelm Friedrich. (1936), *Estetik, Çeviren Suut Kemal Yetkin*, İstanbul, Vakit Yay.
- KANT, Immanuel. (2011), *Gelecekte Ortaya Çıkabilecek Her Metafizığe Prolegomena*, İstanbul, Türkiye Felsefe Kurumu.
- KARATANI, Kojin. (2006), *Transkritik*, İstanbul, Metis Yayıncılık.
- KOÇ, Emel. (1993), “Fenomenoloji Bilim Midir?” *Felsefe Dünyası Dergisi*, S. 9.
- MARINETTI, Filippo Tommaso.(1981), “Gelecekçiliğin Teknik Bildirgesi”, *Çev. Bedrettin Cömert, Türk Dili Dergisi Edebi Akımlar Özel Sayısı*, S.349, s.251.
- MARSHALL, Gordon. (1999), *Sosyoloji Sözlüğü*, Ankara, Bilim ve Sanat Yayınları.
- PARER, Özlem M. (2004), *Rus Biçimciliği ve Şklovski*, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- RUSSELL, Matheson. (2010), “Phenomenology and Transcendental Philosophy”, *Çeviren Kamuran Gödelek, Baykuş Dergisi*, S.6, s.128-144.
- ŞEN, Özay. (2006), *Yirminci Yüzyılda Avangart Sanatın Etkisinde Dönüşüme Uğrayan Desen Anlayışının Joseph Beuys Örneğinde*

İncelenmesi, Adana, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi,
Yüksek Lisans Tezi.

TİMUÇİN, Afşar. (2010), Felsefeye Giriş, İstanbul, Bulut Yayınları

TÜRK VE DÜNYA ÜNLÜLERİ ANSİKLOPEDİSİ.(1983), C.34,
İstanbul, Anadolu Yayıncılık.

ÜNLER, Hakkı. (1998), Estetiğin Kısa Tarihi, İstanbul, Paradigma
Yayınları.

WISDOM, J.O. (1940), "Hegel's Dialectic in Historical Philosophy",
Philosophy, Vol.15, No.59, s.243-268.

YAYIN İLKELERİ

AKADEMİK KAYNAK DERGİSİ YAYIN İLKELERİ (AKAD)

1. Genel:

Akademik Kaynak Edebiyat ve Dil Araştırmaları Dergisi (AKAD) yılda iki kez yayımlanır. AKAD hakemli bir yayındır. AKAD Türk dili ve edebiyatı, genel edebiyat, folklor, dilbilim, göstergebilim ve belâgat alanlarını kapsamaktadır. Yazılarda belirtilen düşünce ve görüşlerden yazarları sorumludur. Makalenin yazarı adını, soyadını, görev yaptığı kurumu ve akademik unvanını tam ve açık olarak belirtmeli, kendisiyle doğrudan iletişim kurulabilecek açık adres, telefon numarası ve elektronik posta adresini vermelidir. Dergide belirtilen konularla ilgili, aşağıda belirtilen türlerde yazılara yer verilmektedir.

2. İçerik:

2.1. Makaleler: Dergiye gönderilecek yazılar bahsedilen konularla ilgili akademik standartlara uygun, orijinal, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmamış çalışmalar olmalıdır.

2.2. Tercümeleler: Belirtilen konu başlıkları ile ilgili yayımlanan yabancı dildeki makalelerin tercümelerine de yer verilecektir.

3. Hakemlik Süresi:

AKAD'da yayımlanmak üzere gönderilen özgün makaleler, yayın kurulu tarafından incelendikten sonra konunun uzmanı iki hakem tarafından değerlendirilir ve iki hakemin olumlu rapor vermesi hâlinde yayımlanır. Hakemlerden birinin olumsuz, diğersinin olumlu görüş bildirmesi durumunda yayın kurulu, hakem raporlarını inceleyerek makalenin işlem sürecini üçüncü bir hakeme gönderme yönünde ya da yazarına iade etme şeklinde belirler. Makalenin yayımlanabilmesi için en az iki hakemin olumlu görüş bildirmesi gerekir.

4. Dil:

Derginin yayın dili Türkçe ve İngilizcedir. Türkçe-İngilizce başlık, özet ve anahtar kelimeler (en az 3 en fazla 8) yazıya eklenmelidir.

5. Yazım Kuralları:

5.1. Yazılar Times New Roman yazı tipiyle 11 punto ve 1.5 satır aralığıyla yazılmalıdır. Paragraf başlarında tab tuşu, paragraf aralarında enter tuşu kullanılmamalıdır.

5.2. Metin içinde göndermeler ad ve tarih ve/veya sayfa olarak parantez içinde belirtilmelidir. Örnek: (Özsarı 2007) veya (Özsarı 2007: 98). Beş satırdan az alıntılar satır arasında ve tırnak içinde beş satırdan uzun alıntılar ise satırın sağından ve solundan birer santimetre içeride, blok hâlinde, 10 puntoyla, tek satır aralığıyla verilmelidir.

5.3. Açıklama notları metin sonunda numaralandırılarak verilmeli ve sadece açıklamalar için kullanılmalıdır.

5.4. Makalenin sonunda yer alacak Kaynaklar bölümünde kitaplar (koyu) ve makaleler (dergi adı koyu, cilt Romen rakamıyla, sayı, üst üste iki nokta sayfa numaraları) alfabetik sırayla verilmelidir.

GÖKÇEK, Fazıl (2004). “*Bıçakçızâde İsmail Hakkı, Hayatı ve Eserleri*”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İzmir, 11: 129-146.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1988). **XIX Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Basımevi.

5.5. Bir yazarın birden fazla yayını kaynak gösterildiği takdirde yayınlar tarih sırasıyla, aynı yazarın aynı yıldaki yayınları ise (2007a), (2007b) şeklinde harf sırasıyla verilmelidir.

5.6. Tezlerin hangi üniversitede yapıldığı ve hangi akademik dereceye (yüksek lisans, doktora) yönelik olduğu belirtilmelidir.

6. Makale Gönderisi:

Dergiye makale gönderisi info@akademikkaynak.com veya mozsari@balikesir.edu.tr adresinden olmalıdır.

Yukarıdaki ilkelere uygun olmayan yazılar değerlendirmeye kesinlikle alınmayacaktır.

SUBMISSION GUIDELINES FOR ACADEMICAL SOURCE (AS)

1. General:

Academical Source (AS) is published twice a year. AS is a refereed publication. AS accepts works in social sciences such as Turkish Language and Literature, general literature, folklore, linguistics, semiotics and rhetoric. Authors themselves are responsible for opinions stated in their articles. The authors' names, last names and academic positions should be written. In addition, the full postal address, telephone numbers and a mail address of the author(s) who will check proofs and receive correspondences and offprint should also be included. Articles and other types of scholarly works indicated below will be considered for publication.

2. Content:

2.1. Articles: All submitted Works must be studies in the subjects indicated above, comply to academic standards, must be an original work having not published before.

2.2. Translations: The translations of the articles about the indicated titles published in foreign languages will also be involved in the journal.

3. Referring Time:

After original manuscripts are examined by Executive Board, they are peer-reviewed by two referees. In the case one of the referees informs negative opinion while the other positive, editorial board, examining the reports of referees, might decide either sending article to a third referee or returning it back to the author. For the article to be published, at least two referees agree on the publication of the work.

4. Languages:

The publication language of the issue are Turkish and English. The manuscripts must have title, abstract and also keywords (3 and 8) both Turkish and English.

5. Style Guidelines:

5.1. Manuscripts must be written with the times new roman 11 point with 1.5 line spaced. Tab and enter key must not be used for paragraphs.

5.2. Texts must follow in-text footnote system (APA System). I parentheses in the text, author's name, date of publication, and page

number is given. If a source is cited many times, parentheses are given instead of “ibid, idem, op.. cit. etc.” For example, (Ozsari 2007) or (Ozsari 2007: 98). Quoted passages under five lines must be given by quotation mark. If quoted passages is over five lines, they must be given 1 cm margins from left and right side of line as block with 10 point and odd line spaced.

5.3. Additional information must be given end of the text as endnotes enumerated 1, 2, 3.

5.4. References must include only the cited sources and be given in alphabetical order. Books names must be written bold. Articles must be written (name of journal is bold, volume in Roman number, issue number, colon and page numbers) as below:

GÖKÇEK, Fazıl (2004). “*Bıçakçızâde İsmail Hakkı, Hayatı ve Eserleri*”, **Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi**, İzmir, 11: 129-146.

TANPINAR, Ahmet Hamdi (1988). **XIX Asır Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul: Çağlayan Basımevi.

5.5. If more than one source of the same author is cited, they must be put in a chronological order from the oldest to the newest. Sources of the same years must be given letters “2007a, 2007b”.

5.6. The university and academic degree (MA. Or PH.) of academic thesis must be given.

6. Submissions:

Submissions should be done via the e-mail address: info@akademikkaynak.com and mozsari@balikesir.edu.tr.

Manuscripts not prepared on the directions above will not be taken into consideration for publication in AKAD.